

ӨҢІРАРАЛЫҚ ЫҚПАЛДАСТЫҚТЫҢ МАҢЫЗЫ ЗОР

Мемлекет басшысы Ресейдің Ленинград облысының губернаторы Александр Дрозденконы қабылдады.

Кездесу барысында Қазақстан мен Ресейдің стратегиялық серіктестігін дамытуда өңіраралық ықпалдастықтың маңызды рөл атқаратыны атап өтілді.

Қасым-Жомарт Тоқаев Ленинград облысының өнеркәсіп және көлік-логистика салаларындағы айтарлықтай әлеуетіне тоқталып, Қазақстан аталған аймақпен тиімді ынтымақтастық аясын кеңейтуге дайын екенін растады. Президенттің айтуынша, Ленинград облысымен сауда-экономикалық қарым-қатынастар қарқынды дамып келеді. Былтыр өзара тауар айналымы 400 миллион доллардан асқан.

Александр Дрозденко қонақжайлық танытқаны үшін Мемлекет басшысына алғыс айтып, Ресей Президенті Владимир Путиннің сәлемін

жеткізді. Губернатор Ұлы Отан соғысы жылдарында Ленинград үшін шайқасқан қазақстандықтардың батырлығы мен қаһармандығын ерекше атап өтті. Сонымен қатар олардың ерлігі туралы естеліктер көздің қарашы-ғындай сақталатынына назар аударды.

Әңгімелесу барысында өнеркәсіп, атом энергетикасы, көлік және агро-өнеркәсіп кешені салаларында бірлескен жобаларды жүзеге асыру перспективасы, сондай-ақ мәдени-гуманитарлық бағыттағы ынтымақтастықты тереңдету мүмкіндіктері талқыланды.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан мен Ресей арасындағы одақтастық қатынастарды нығайтуға қосқан үлесі үшін Александр Дрозденконы II дәрежелі «Достық» орденімен марапаттады.

АҚОРДА

ҚҰТҚАРУШЫЛАР – БЕЙБІТ КҮННІҢ БАТЫРЛАРЫ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев құтқарушыларға мемлекеттік марапаттар тапсырды.

Мемлекет басшысы салтанатты жиынға қатысушыларды Құтқарушы күнімен құттықтап, төтенше жағдай саласының қызметшілеріне ризашылығын білдірді.

– «Құтқарушы» сөзінің мағынасы – өте кең әрі терең. «Құтқару» – әрдайым игі іс жасаумен, жақсылық істеумен байланысты ұғым. Адам өміріне араша түсу, азаматтарды қауіп-қатерден қорғау, оқыс жағдайға тап болған адамдарға қол ұшын созу, тіпті, олардың қорқынышын басып, жұбату сөз айту – осының бәрі де нағыз құтқарушының бойынан табылатын асыл қасиеттер. Сондықтан халқымыз сіздерді, яғни еліміздің барша құтқарушы мамандарын бейбіт күннің батырлары деп атайды. Бұл – шын мәнінде әділетті баға. Әрине, құтқарушы болу көптің алғысына бөлейтін абыройлы және мәртебелі қызмет екені сөзсіз. Алайда азаматтық қорғаныс саласында адал еңбек ету бәрінің қолынан келе бермейтін шаруа екенін де ұмытпауымыз қажет. Батыл, қайсар, ширақ әрі өжет болу – өз алдына өте маңызды талап екені даусыз. Бірақ құтқарушы ең алдымен елге жаны ашитын отаншыл азамат және білікті маман болуға тиіс. Осындай күрделі

жұмысты рухы мықты, жауапкершілігі жоғары, жүректі адамдар ғана тандайды, – деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев төтенше жағдай саласының қызметшілері ешқандай қауіп-қатерден тайсалмайтын, сын-сағатта жедел шешім қабылдай алатын, арнайы даярлықтан өткен нағыз кәсіби мамандар деп есептейтінін айтты.

– Құтқарушылардың еңбегі қашанда еліміздің көз алдында. Сіздер күн сайын тәуекелге барып, кәсіби міндет пен жауапкершілікті бәрінен биік қоясыздар. Басқаша айтқанда,

от пен судың ортасында жүресіздер. Төтенше жағдайға түскен адамдарға жәрдем беріп, оларды қиындықтан құтқару үшін қажымай қызмет етесіздер. Құтқарушылар кез келген төтенше жағдайда бірінші болып көмекке ұмтылады. Олар өзгенің өмірін сақтау үшін өз өмірін қатерге тігеді. Бұл – нағыз құтқарушыға тән батырлық. Мен Мемлекет басшысы ретінде сіздердің ерен еңбектеріңіз қоғамымыздың айрықша сый-құрметіне лайықты деп санаймын, – деді Президент.

(Жалғасы 2-бетте)

ҚАРУЛЫ КҮШТЕР ҚЫЗМЕТІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТАЛҚЫЛАНДЫ

Президент – Қарулы Күштердің Жоғарғы Бас Қолбасшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қорғаныс министрінің бірінші орынбасары – Қарулы Күштер Бас штабының бастығы Айтқұрман Омарбековті және Қорғаныс министрінің орынбасары Татьяна Савельеваны қабылдады.

Мемлекет басшысы Қарулы Күштердің қазіргі қызметі мен жауынгерлік әзірлігі, әскери даярлық іс-шараларын қаржылай қамтамасыз ету, Қорғаныс министрлігі бюджетінің орындалуы туралы есепті тыңдады.

Жоғарғы Бас Қолбасшыға жауынгерлердің жай-күйі мен әскерді жұмылдыру дайындығы, сондай-ақ ведомство

органдарына және сарбаздарға жүктелген міндеттердің орындалуы туралы баяндалды.

Президентке әскердің ағымдағы қажеттіліктерін қаржыландыру және армияны дамыту бағдарламасы туралы мәлімет берілді. Сондай-ақ әскери әзірлік міндеттерін ескере отырып қаражатты қайта бөлу, инфрақұрылымды

жарактандыру және бөлімшелердің күнделікті қызметін қамтамасыз ету мәселелері талқыланды.

Әскерді басқару жүйесін жетілдіру, шешім қабылдау жеделдігін арттыру және сарбаздың маманданған бағытына қарай міндеттерді орындауға дайындығына айрықша мән берілді.

Бұдан бөлек, мобилизацияны жоспарлау және әскери резервті дайындау, жоспарланған шығындарды негіздеу, бюджет тәртібін сақтау, бөлінген қаржыны пайдалану тиімділігін арттыру мәселелері, сондай-ақ қаржылық бақылау мен шығыстардың нәтижелілігін бағалау тәсілдері қарастырылды.

Кездесу қорытындысы бойынша Мемлекет басшысы Қарулы Күштердің сакадай сай болуына және әскери әзірлік сапасына қатысты, сонымен қатар армияның ең басты қажеттіліктерін қаржылық тұрғыдан өтеу және бюджет қаражатын ұтымды пайдалану мәселелері бойынша бірқатар міндет жүктеді.

▲ СЕМСЕРШІЛЕРДІ ҚҰТТЫҚТАДЫ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Касабланкада өтіп жатқан семсерлесуден Әлем кубогы кезеңінің жеңімпазы атанған Қазақстан құрамасын құттықтады. Бұл жөнінде Президенттің Кеңесшісі – Баспасөз хатшысы Айбек Смадияров Telegram арнасында жазды.

Осы жеңістің нәтижесінде спортшыларымыз Халықаралық семсерлесу федерациясының (FIE) рейтингінде алғаш рет бірінші орынға шықты.

Қасым-Жомарт Тоқаев спортшылар әлемнің ең айтулы додаларында Қазақстанның көк туын желбірете беруіне тілектес екенін білдірді.

ТЕЖЕУ МЕН ТЕҢГЕРІМ ТЕТІГІ

Президент тапсырмасымен жүзеге асқан халықтың шамадан тыс кредит алуын азайту және экономиканы қаржыландыруды кеңейту бастамасының қорытындысы шығарылды. Кейінгі жылдары қабылданған шаралар нәтижесінде азаматтардың тұтынушылық несие алу қарқыны екі еседей азайған. Реттеуші өзіне өтінішпен жүгінген мұқтаж борышкерлердің қарызын барынша жеңілдетуге банктерді міндеттепті. Сонымен бірге банктерге қатысты шағым көбейген. Салада не болып жатыр? Өзгерістер нендей игілік әкелді?

КИМЕШЕККЕ КӨМКЕРІЛГЕН ТАРИХ

Ұлттық киімге қарап тұтас бір дәуірдің тұрмыс-тіршілігін, талғамы мен танымын көруге болады. Оның пішімі мен матасы, кестесі мен оюы киген адамның жасынан, өскен ортасынан, қоғамдағы орнынан хабар береді. Әсіресе әйелдердің киімі мен баскиімінде сақталған сыр көп. Бойжеткеннің сәні, келіннің әдебі, ананың мәртебесі, әженің өнегесі – бәрі-бәрі киім үлгісінен көрініс тапқан.

ҚҰТҚАРУШЫЛАР – БЕЙБІТ КҮННІҢ БАТЫРЛАРЫ

(Басы 1-бетте)

Мемлекет басшысы қазір еліміз түбегейлі жаңғыру мен өзгеріс жолына нық сеніммен қадам басқанын атап өтіп, қоғамның барлық саласында ауқымды реформалар жүзеге асырылғанына тоқталды.

— Еліміздің басты мақсаты да, міндеттері де — айқын. Біз біртұтас қоғам болып заң мен тәртіп үстемдік құратын, ынтымағы мықты, бірлігі бекем, Әділетті, Озық, Күшті және Таза Қазақстанды құрып жатырмыз. Жалпы халық қолдаған жана Конституциямыз 1 шілде күні заңды күшіне енді. Бұл — бүкіл еліміз үшін тарихи оқиға. Конституциямызға көптеген ел зор ықыласпен назар аударды. Өйткені Конституция жарқын болашаққа жол ашатын қастерлі құжатымыз, ұлтымыздың темірқазығы ретінде заман талабына сай мүлде жана сипатқа ие болды. Конституцияда адам және оның өмірі ең жоғары құндылық екені айқын жазылды. Азаматтық қорғаныс саласының әр қызметкері адам өмірін қорғап, Конституциямыздың осы мызғымас құндылығын сақтауға зор үлес қосуда. Сондықтан еліміздің барша құтқарушыларын қауіпсіз Қазақстанның мызғымас тірегі десек, артық болмайды, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президенттің айтуынша, ұлтымыздың болашағына тікелей әсер ететін осындай іргелі өзгерістердің арқасында мемлекеттік басқару жүйесі толық жаңғырды.

— Елімізде бір палаталы Құрылтай жұмыс істей бастады. Конституциялық мәртебесі бар ең жоғары консультативтік орган — Қазақстан Халық Кеңесі де өз жұмысына кірісті. Қауіпсіздік Кеңесінің реформасы жүргізілді. Таяу арада барлық деңгейдегі мәслихаттардың сайлауы өтеді. Қазіргі таңда менің тапсырмаммен еліміздің Қарулы Күштерін реформалау, жана үлгідегі әскер жасақтау жұмысы басталды. Қазақстанның армиясы қазіргі заманның әскери талабына сай, басқа сөзбен айтқанда, әрбір қауіп-қатерге тойтарыс беруге дайын озық, мықты қарулы күш болуға тиіс. Себебі Қазақстанның тәуелсіздігі мен егемендігін көздің қарашығындай қорғау, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, азаматтарымыздың құқықтары мен бос-

тандықтарын сақтау мемлекетіміздің стратегиялық міндеті саналады, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев азаматтық қорғаныс саласын дамыту үшін озық технологияларды енгізу және материалдық-техникалық әлеуетті нығайту маңызды екеніне назар аударды.

— Кейінгі бес жылда құтқарушыларымыз 75 мыннан астам жедел шақырту бойынша 240 мыңға жуық азаматқа көмек көрсетті. Мемлекет азаматтық қорғаныс жүйесін одан әрі дамытуға ерекше көңіл бөліп отыр. Бүгінде бұл салаға қойылатын талап түбегейлі өзгеруде. Ең басты міндет — апаттың алдын алу. Сондықтан осы салаға озық технологияны және жасанды интеллектіні енгізу аса маңызды. Құтқару қызметінің материалдық-техникалық әлеуетін нығайту да — өзекті мәселе катарында. Қазір бұл бағытта ауқымды шаруа атқарылып жатыр. Соңғы үш жылда 3 мыңдай техника, соның ішінде жана ұшақтар мен тікұшақтар, сан алуан қызмет көрсетуге арналған кемелер сатып алынды. 60-қа жуық өрт сөндіру депосы мен құтқару станциясы салынды. Төтенше жағдайлар министрлігінің осыдан екі жыл бұрын құрылған ахуал-

дық орталығы азаматтық қорғаныс жүйесін басқаруға арналған маңызды құрылымға айналды. Соның арқасында тұрақты бақылау, қауіп-қатерді алдын ала болжау, жедел шешім қабылдау жұмысы оң нәтиже бере бастады, — деді Президент.

Мемлекет басшысы өндіріс орындарындағы, кеніштердегі, сондай-ақ шалғай елді мекендердегі қауіпсіздік мәселесіне ерекше назар аударылып жатқанын тілге тиек етті.

— Құтқару жұмыстарының тиімділігін арттыру үшін өндірістік қауіпсіздік саласына цифрлық технологиялар мен инновациялық шешімдер енгізіліп жатыр. Бұдан бөлек, шалғай елді мекендердің қауіпсіздігіне ерекше көңіл бөлінуде. Осы бағытта «Ауыл құтқарушылары» бастамасы қолға алынды. Жоба аясында кейінгі екі жылда 300-ге тарта өрт сөндіру бекеті құрылды. Нәтижесінде 450-ге жуық өрт дер кезінде тоқтатылды. Осы игі тәжірибені бүкіл ел аумағында кенінен қолдану қажет. Тағы бір маңызды мәселе. Мемлекет тарапынан құтқарушыларға жан-жақты қолдау көрсетілуге тиіс. Азаматтық қорғаныс саласы мамандарын заман талабына сай техникамен, қажетті қорғаныс құрал-жабдықтарымен

қамтамасыз ету — аса маңызды міндет. Құтқарушылардың кәсіби даярлығын үнемі жетілдіріп отыру керек. Сонымен бірге олардың мейлінше қауіпсіз жағдайда еңбек етуін қамтамасыз ету қажет. Мұның бәрі де — өте өзекті міндеттер, Үкімет осы міндеттерге назар аударуы керек, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент қазіргі кезде құтқарушылар жағдайды сараптай білуі, батыл болуы, жедел шешім қабылдап, кез келген қолайсыз ахуалдан жол табуы қажет деп санайды.

— Денені шындаумен бірге заманауи технологиялардың тілін білген жөн. Мәселен, ұшқышсыз аппараттардың және автоматтандырылған жүйелердің кенінен қолданыла бастауы арнайы білім мен құзыретті талап етеді. Мәлік Ғабдуллин атындағы Азаматтық қорғаныс академиясы төтенше жағдайлар қызметкерлерінің жана буынын даярлауда негізгі рөл атқарады. Бұл — тұтас саланың ұстаханасы саналатын еліміздегі бірден-бір жоғары оқу орны. Академия уақыт талабына сай әлемдегі үздік тәжірибелерді қолданып, күрделі құтқару операцияларын зерделеуі керек. Сонымен қатар қазақстандық құтқарушылар мектебінің озық дәстүрлерін нығайта отырып, ұрпақтар арасындағы сабақтас-

тықты сақтау қажет. Біздің азаматтық қорғау органдары төтенше жағдаймен күресте елімізде де, одан тысқары жерлерде де кәсібилігімен көзге түсіп жүр, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев мемлекет өз азаматтарына қай жерде болса да көмек қолын созатынын еске салды. Мемлекет басшысы атап өткендей, бұл қағидаттар Конституциямызда көрініс тапқан. Ата заңымызда ең алдымен адам өмірі мен қауіпсіздігін сақтау, оның құқығын қорғау ең жоғары құндылықтар ретінде қарастырылады. Осы орайда Президент қауіпсіздік әр адамның жеке жауапкершілігінен басталатынын алға тартып, бейқамдық пен салғырттықты кез келген қоғамды артқа тартатын қасиеттер ретінде атады.

— Дегенмен апатқа көбіне адамдардың өзі себеп болатынын мойындау керек. Егер әркім өзіне тапсырылған жұмысты тиянақты орындаса, апаттардың алдын алып, адамдардың өмірін сақтауға болар еді. Кейбіреулердің немқұрайдылығы мен салғырттығының салдары тым қымбатқа түседі. Қоғам қауіпсіздігі әр жанның ішкі тәртібіне байланысты қалыптасады. Сондықтан ежелден адам бойындағы жинақылық, тәртіптілік пен жауапкершілік секілді қасиеттер жоғары бағаланады. Тиянақты, ұқыпты, жауапкершілігі жоғары азаматар — өркениетті және қауіпсіз қоғамның арқауы. Біз озық ойлы ұлт боламыз десек, өскелең ұрпаққа заңды құрметтеу, тәртіпке бағыну, табиғатты аялау құндылықтарын аманат етуіміз керек. Бұл қасиеттер қоғамдағы жана этиканың айнымас өлшемі болуға тиіс. Қиналған адамға көмек қолын созу — ұлтымыздың болмысына сіңген дағды. Мұны жауапкершілік пен жанашырлықтың озық үлгісін көрсетіп, бейбіт күнде ерен ерлік жасап жүрген азаматтарымыз нақты ісімен дәлелдеп жүр. Мемлекет осындай адамдарды ешқашан назардан тыс қалдырмайды, оларға лайықты құрмет көрсетеді, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент сала мамандары өздеріне жүктелген міндетті адал атқарып, әрдайым ел игілігі үшін қызмет етіп келе жатқанын айтты.

— Жұртымыз құтқарушылардың қажырлы еңбегіне қашанда орасан зор құрметпен қарайды, сіздерді жоғары бағалайды. Бүгін біздің ортамызда ауылдық жерлерде өрт қауіпсіздігі инфрақұрылымын дамытуға елеулі үлес қосқан азаматтар да отыр. Бұл шын мәнінде әлеуметтік жауапкершілігі жоғары және отаншыл адамдарға тән әрекет екені сөзсіз, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев қызметтік борышын атқару кезінде көрсеткен ерлігі мен жанқиярлығы үшін бір топ азаматқа мемлекеттік наградалар табыстады.

ЖЕМІСТІ ЖЕТІ ЖЫЛ

АГРАРЛЫҚ СЕКТОРДЫҢ ӘЛЕУЕТІ АРТТЫ

Кейінгі жеті жыл агроөнеркәсіп кешені үшін түбегейлі бетбұрыс кезеңі болды. Өндіріс ауқымын кеңейту, ескірген техниканы жаңарту, қазіргі заман технологиясын іске қосу бағытында қарышты қадамдар жасалды. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың аграрлық саясатқа қатысты ұстанымдары саланың дамуына тың серпін берді.

А Еркебұлан НҮРЕКЕШ

2025 жылдың қорытындысы бойынша, Қазақстанда өндірілген ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы құны 9,8 триллион теңгеге жеткен. Яғни 2019 жылғы 5,2 триллион теңгемен салыстырғанда 88,5 пайызға жуық номиналды өсім бар деген сөз. Мемлекет басшысы әр Жолдауында ауыл шаруашылығының әлеуетін толық пайдалану, суармалы жер көлемін көбейту, отандық өнім экспортын қолдау және шикізатты терең өңдеу мәселесіне назар аударған. Кейін сол тапсырмалар аграрлық саясаттың негізгі беталысын айқындады.

2019–2025 жылдардағы көрсеткішке көз жүгіртсек, өсімдік шаруашылығы өндірістің қозғаушы күшіне айналғанын байқаймыз. Бұл бағыттағы өнім көлемі 2,8 триллион теңгеден 5,9 триллион теңгеге дейін ұлғайыпты. Мал шаруашылығы да одан қалыспай, 2,3 триллион теңгеден 3,8 триллион теңгеге көтерілген.

Бірақ ақшалай көрсеткішке атүсті қарап, нақты өнім көбейді деп кесіп айтуға болмайды. Номиналды өсімге өнім бағасының құбылуы, инфляция, өндірістік ресурстардың қымбаттауы, тағы басқа себептер тікелей әсер етеді. Сондықтан саланың нақты жағдайын шынайы өндіріс индексімен бірге бағалау керек.

Осы орайда былтыр ауыл шаруашылығының нақты көлем индексі 105,9 пайызды құраған. Өсімдік шаруашылығында бұл көрсеткіш 7,8 пайыз, мал шаруашылығында 3,3 пайыз өскен.

Сондай-ақ жеңілдетілген қаржыландыру мөлшері молайды. Мысалы, 2023 жылы көктемгі егіс пен орақ науқанына шамамен 140 миллиард теңге бөлінсе, 2024–2025 жылдары 6,5 пайызға бір-ақ секірген. Оңайлатылған лизингтің арқасында трактор мен комбайн көбейіп, науканды дер кезінде аяқтауға, еңбек өнімділігін өсіруге, ысырапты жоюға жол ашылды.

Су үнемдеу технологияларын дамытып, топырақ құнарын жақсарту да — кезек күттірмейтін мәселе. Елімізде тамшылатып және жаңбырлатып суарылатын алқаптар аумағы 2019 жылғы 180

мың гектардан 2025 жылы 350–400 мың гектарға дейін кеңейген. Ал минералды тыңайтқыштарды қолдану көлемі 400 мың тоннадан 1,2–1,5 миллион тоннаға ұлғайған. Бұл көрсеткіштер аграрлық саладағы өндірістік жаңғырудың ауқымын анық аңғартады.

Саланы дамытудың маңызды нәтижелерінің бірі — еңбек өнімділігінің артуы. 2019–2026 жылдар аралығында еңбек өнімділігі 2,5 есе өсіп, бір жұмыспен қамтылған адамға шаққанда 2,5 млн теңгеден 6,2 млн теңгеге дейін жетті. Ауыл шаруашылығы қызметкерлерінің орташа айлық жалақысы 2,8 есе өсіп, 115,4 мың теңгеден 320,8 мың теңгеге дейін артты. Осы кезеңде ауыл шаруашылығына салынған негізгі капиталға инвестициялар көлемі 2,4 есе ұлғайып, 495 млрд теңгеден 1,2 трлн теңгеге дейін жетті. Ендігі басты міндет — салынған қаражаттың тиімділігін арттыру, шаруашылықтарды техникалық қайта жарактандыруды жеделдету, озық технологияларды енгізу және жер мен су ресурстарын ұтымды пайдалану.

Аграрлық сектордың басты міндеті — ішкі нарықты отандық азық-түлікпен асырау, сырттан әкелінетін тауарға тәуелділікті азайту. Қазақстан өз-өзін толық немесе жоғары деңгейде қамтамасыз ететін өнімдер тобы бойынша ішкі

АӨК ДАМУЫ (2019–2026)

1. ӨНДІРІС ПЕН ҚАРЖЫ

ЖАЛПЫ ӨНІМ ҚҰНЫ

5,2 → 9,8 трлн ₸

Номиналды өсім: +88,5%

ӨСІМДІК ШАРУАШЫЛЫҒЫ

2,8 → 5,9 трлн ₸

Өндіріс көлемінің 2,1 есеге жуық ұлғаюы

ЖЕҢІЛДЕТІЛГЕН ҚАРЖЫЛАҢДЫРУ

140 → 500–650 млрд ₸

Көктемгі егіс пен орақ науқанына бөлінген қаржы

МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ

2,3 → 3,8 трлн ₸

Өндіріс көлемінің тұрақты өсу динамикасы

2. ТЕХНОЛОГИЯ МЕН ЖАҢҒЫРУ

ТЕХНИКА ЖАҢАРУЫ

3,5% → 6,5%

Жыл сайынғы жаңарту қарқыны

СУ ҮНЕМДЕУ

180 → 350–400 мың га

Тамшылатып және жаңбырлатып суару

ТЫҢАЙТҚЫШ ҚОЛДАНУ

400 мың → 1,2–1,5 млн т

Минералды тыңайтқыштар көлемі

3. ЭКСПОРТ ПЕН ІШКІ НАРЫҚ

АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІ

БИДАЙ ЖӘНЕ НАН ӨНІМДЕРІ (ЖЫЛДЫҚ КӨРСЕТКІШ)

ӨНДІРІС КӨЛЕМІ

16–20 млн тонна

ІШКІ СҰРАНЫС

6–7 млн тонна

ЭКСПОРТ КӨЛЕМІ

7–9 млн тонна

ӨНІМ ТҮРІ	ӨЗІН-ӨЗІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ДЕНГЕЙІ (%)	НАРЫҚ ЖАҒДАЙЫ
Ет (сиыр, қой, жылқы)	95 – 98%	Импорт үлесі едәуір төмендеді
Жұмыртқа	98 – 100%	Ішкі нарық толық қамтылған
Картоп	100 – 105%	Сұраныстан артық өндіріледі (экспорттық әлеует)

сұранысты отандық өндіріс есебінен жауып отыр. Экспорттық әлеуетті де нық ұстап тұрмыз. Мәселен, бидай мен нан өнімдерімен өз-өзін қамтамасыз ету деңгейі 100 пайыздан асады. Ішкі сұраныс жылына 6-7 млн тонна болса, өндіріс көлемі 2024-2025 жылдары 16-20 млн тоннаға шарықтап, бұл қажеттілік 2-3 есе артық қорындалды. Осының арқасында экспорт мөлшері жыл сайын 7-9 млн тонна шама-сында сақталып, үн экспорты жағынан әлемдегі үздіктер қатарынан қалмай келеміз.

Сиыр, қой, жылқы еті жөнінен отандық өндіріс ішкі тұтынудың 95-98 пайызын жауып, 2019 жылмен салыстырғанда бұл сектордағы импорт үлесі біршама төмендеді. Жұмыртқа бағытында өз-өзін қамту көрсеткіші 98-100 пайыз, картопта 100-105 пайыз болды.

Қысқасы, 2019-2025 жылдардағы нәтижелер агроөнеркәсіп кешенінде өндірістік әлеуетіміз артқанын айғақтайды. Келесі меже – осы жетістіктерді тұрақты өнімділікпен, терең өңдеу саласын дамытумен, азық-түлік қауіпсіздігімен ұштастыру.

сұранысты отандық өндіріс есебінен жауып отыр. Экспорттық әлеуетті де нық ұстап тұрмыз. Мәселен, бидай мен нан өнімдерімен өз-өзін қамтамасыз ету деңгейі 100 пайыздан асады. Ішкі сұраныс жылына 6–7 млн тонна болса, өндіріс көлемі 2024–2025 жылдары 16–20 млн тоннаға шарықтап, бұл қажеттілік 2–3 есе артық орындалды. Осының арқасында экспорт мөлшері жыл сайын 7–9 млн тонна шамасында сақталып, үн экспорты жағынан әлемдегі үздіктер қатарынан қалмай келеміз.

Сиыр, қой, жылқы еті жөнінен отандық өндіріс ішкі тұтынудың 95–98 пайызын жауып, 2019 жылмен салыстырғанда бұл сектордағы импорт үлесі біршама төмендеді. Жұмыртқа бағытында өз-өзін қамту көрсеткіші 98–100 пайыз, картопта 100–105 пайыз болды.

Қысқасы, 2019–2025 жылдардағы нәтижелер агроөнеркәсіп кешенінде өндірістік әлеуетіміз артқанын айғақтайды. Келесі меже — осы жетістіктерді тұрақты өнімділікпен, терең өңдеу саласын дамытумен, азық-түлік қауіпсіздігімен ұштастыру.

«ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫ АУҚЫМДЫ АКЦИЯНЫ ҚОРЫТЫНДЫЛАДЫ

«Әділет» партиясының жастар қанаты Шығыс Қазақстан облысында «Таза Қазақстан» экологиялық road-эстафетасын қорытындылады. 13-16 қазан аралығында белсенділер Ақмола, Павлодар, Абай және Шығыс Қазақстан облыстарын жүріп өтіп, шамамен 1 800 шақырым аумақты тазалады. Төрт күнде 150 тоннадан астам қоқыс жинады.

Бұл эстафета Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен жүзеге асырылып жатқан «Таза Қазақстан» республикалық экологиялық акциясы аясында ұйымдастырылды. Оның мақсаты — аумақтарды қоқыстан тазартумен қатар, табиғатқа және қоғамдық кеңістіктерге ұқыпты қарау мәдениетін қалыптастыру.

Шығыс Қазақстан облысында эстафетаға қосылған Құрылтай депутаты Ерлан Сайыр осындай игі істің маңыздылығына тоқталды. Оның айтуынша, мұндай акциялар қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарау және тарихи ескерткіштерді сақтау мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді.

— Табиғатты қорғау тек мемлекеттік органдардың немесе коммуналдық қызметтердің міндеті емес, бұл — баршамызға ортақ іс. Сондықтан экологиялық мәдениет қалыптастыру ісін жастардан бастап, оған қоғамның барлық мүшесін жұмылдыру маңызды. «Әділет» партиясының сайлауалды бағдарламасында да табиғатқа жанашырлықпен қарау, қоршаған ортаны қорғау және елді мекендердің тазалығын сақтау мәселелері қамтылды. Мұндай бастамалар осы қағидаттарды күнделікті өмірде жүзеге асыруға жол ашады, — деді Ерлан Сайыр.

Road-эстафета тек қалаларда ғана емес, шалғай ауылдарда да жастарды

біріктіргені туралы «Әділет» партиясы жастар қанатының өкілдері айтып берді.

— Біздің мақсатымыз — жол бойындағы қоқысты тазалау ғана емес, қоғамда табиғатқа жанашырлықпен қарау мәдениетін қалыптастыру. Осы жолы төрт өңірдің жастары бір мақсатқа жұмылып, шамамен 1 800 шақырым жол бойын тазалады және 150 тоннадан астам қоқыс жинады. Осындай игі іс әр азаматтың туған жеріне деген жауапкершілігін нақты іс арқылы көрсетуге мүмкіндік береді, — деді «Жастар Рухы» жастар қанаты төрағасының міндетін атқарушы Ержан Хамитов.

Аумақтарды тазалаумен қатар, эстафета аясында ауыл тұрғындарымен кездесулер өткізіліп, «Әділет» партиясының өкілдері алдағы жұмыста ескеру үшін олардың ұсыныстары мен өтініштерін жинады. Сонымен қатар салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған «Чемпиондық рух» жобасы аясында спорттық іс-шаралар ұйымдастырылды.

Қатысушылар тарихи-мәдени ескерткіштерді қорғауға да ерекше көңіл бөлді. Олар «Вандализмге жол жоқ!» акциясы аясында Абай облысындағы Жидебай қорығының аумағы тазалап, Павлодар облысындағы Кемпіртас жартасын және Шығыс Қазақстандағы ежелгі Ақбауыр кешенін сақтау мен қорғауға шақырды.

Жалпы, экологиялық күн тәртібі «Әділет» партиясының сайлауалды бағдарламасындағы басым бағыттың бірі саналады. Бұл бағыттағы жұмыс тек тазалық пен абаттандыру мәселелерін ғана емес, табиғи және тарихи нысандарды сақтауды, сондай-ақ жастар арасында экологиялық мәдениетті қалыптастыруды да қамтиды.

ҚҰРЫЛТАЙ ДЕПУТАТЫНЫҢ БОС МАНДАТЫНА КАНДИДАТУРА ҰСЫНДЫ

«Әділет» партиясы Саяси кеңесі Бюросының шешімімен партиялық тізім бойынша Құрылтай депутатының бос мандаты Гүлнар Тойлыбаеваға берілетін болды.

Татьяна Савельеваның депутаттық өкілеттігі мерзімінен бұрын тоқтағандықтан, мандат бос қалған еді.

Гүлнар Тойлыбаева мемлекеттік органдар мен партия құрылымдарында ұзақ жылдан бері қызмет еткен. Бұған дейін облыстық мәслихаттың хатшысы және төрағасы қызметтерін атқарған. Қазіргі уақытта Жетісу облысы әкімінің кеңесшісі.

Партия Саяси кеңесі Бюросының тиісті қаулысы Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясына жолданды.

БАСТАУЫШ ПАРТИЯ ҰЙЫМЫ ҚҰРЫЛДЫ

Маңғыстау облысында «Әділет» партиясының жаңа бастауыш партия ұйымы өз жұмысын бастады. Ол Ақтау халықаралық теңіз сауда портында құрылды. Кездесуге партия филиалының өкілдері, порттың басқарма төрағасы Ғалым Айтжанов және кәсіпорын қызметкерлері қатысты.

Ақтау қалалық филиалының төрағасы Абзал Мараттың айтуынша, бастауыш партия ұйымын құру туралы бастаманы порт қызметкерлерінің өздері көтерді.

— Партия Төрағасы Айбек Дәдебайға еңбек ұжымынан ұсыныс келіп түсті. Бұл — еңбек адамдарының партия жұмысына белсенді араласуға деген қызығушылығының көрінісі. Бастауыш партия ұйымы арқылы порт қызметкерлерінің бастамаларын жүйелі түрде жеткізу және әлеуметтік-экономикалық мәселелерді бірлесіп шешу мүмкіндігі арта түседі, — деді Абзал Марат.

Бүгінде ұйым жүзге жуық белсенді азаматты біріктіріп отыр. Негізгі жұмыс басымдықтары — қызметкерлердің мүддесін қорғау, еңбек ұжымының ішкі мәселелерін жедел шешу және мемлекеттік институттармен өзара байланысты нығайту.

Жаңа бастауыш партия ұйымының төрағасы болып Ғалым Айтжанов, ал хатшысы ретінде Гүлмира Байғұлова сайланды.

Ғалым Айтжанов порт өңір экономикасында маңызды рөл атқаратынын жеткізіп, жаңа ұйым қандай міндеттер қойып отырғанын айтты.

— Біздің теңіз сауда портымыз — аса маңызды нысандардың бірі. Мұнда еңбек етіп жүрген азаматтардың ұсыныстары мен пікірлері әрдайым басты назарда болуы керек. Партия ұйымының құрылуы бұл жұмысты жүйелеуге мүмкіндік береді. Біздің міндетіміз — еңбек ұжымының белсенділігін нақты істерге бағыттап, ортақ бастамаларды жүзеге асыру үшін партиялық аланды тиімді пайдалану, — деді Ғалым Айтжанов.

Кездесу соңында ұжым мүшелерін жаңа партия ұйымының өз жұмысын бастауымен құттықтады. Құрылтай сайлауында белсенділік танытқан қатысушыларға партия төрағасы Айбек Дәдебайдың атынан алғысхаттар табысталды.

Дайындаған
Тілек ҚАБЫЛ

ӘЙЕЛ ДЕНСАУЛЫҒЫ: ҮНСІЗ ҚАУІП, ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕ

«Әділет» партиясы Жамбыл облыстық филиалының әйелдер қанаты «Әйел өмірі үшін» республикалық айлығы аясында Тараз қаласындағы еңбек ұжымдарында ақпараттық кездесулер өткізді. Алты мекемені қамтыған кездесулерге нәзік жандар қатысып, сүт безі обырының алдын алу және оны ерте анықтау жолдары туралы ақпарат алды.

Саятхан САТЫЛҒАН,
Жамбыл облысы

Кездесулер Мектеп олимпиадаларын және мектептен тыс іс-шараларды өткізу облыстық орталығында, «Білім» кәсіби-гуманитарлық-техникалық колледжінде, «ТаразЭнергоОрталығы» АҚ-да, «Анаға тағзым» отбасын қолдау орталығында, №35 балабақшада және №53 мектеп-гимназияда ұйымдастырылды.

Ақпараттық кездесулерге дәрігер-онколог Арибжан Юсантаев қатысып, әйелдерге сүт безі обырының алғашқы белгілері, қауіп факторлары және ауруды ерте анықтаудың маңызы туралы түсіндірді.

Жамбыл облыстық көпбейінді онкология және хирургия орталығының мәліметінше, қазіргі уақытта өңірде сүт безі обыры диагнозымен 2 126 әйел диспансерлік есепте тұр. 2026 жылдың алғашқы сегіз айында 94 әйел есепке алынған, олардың 64-інде ауру скринингтік тексеру барысында анықталған. Ал 1 204 әйел диагноз қойылғаннан кейін бес жыл және одан да ұзақ уақыт өмір сүріп келеді.

Сонымен қатар «Әділет» партиясы мен облыстық онкологиялық орталықтың бірлескен жұмысы аясында шалғай аудандар мен ауылдарда медициналық

көруен ұйымдастырылып, 100-ден астам әйел скринингтік тексеруден өтті.

Дәрігер-онколог Арибжан Гайратович сүт безі обырының алғашқы белгілерін елемей қалмауға және профилактикалық тексерулерден уақытылы өтуге шақырды.

— Сүт безі обыры бастапқы кезеңде айқын белгілерсіз өтуі мүмкін. Дегенмен сүт безінде түйіннің пайда болуы, пішіні мен көлемінің өзгеруі, терінің тартылуы, емізік ұшының ішке қарай тартылуы немесе одан бөлінді шығуы сияқты белгілерге мән беру қажет. Мұндай өзгерістер байқалған жағдайда дәрігерге қаралуды кейінге қалдырмаған жөн. Скринингтік тексерулер ауруды ерте кезеңде анықтауға мүмкіндік береді, ал уақытылы қойылған диагноз емдіктер кезінде бастауға жол ашады, — дейді дәрігер-онколог.

Инвестициялық жобаны іске асыруда жер, инфрақұрылым, рұқсат пен қаржы мәселелері қатар шешілуі керек. Осы үдерісте инвестор мен мемлекеттік органдарға ортақ, түсінікті қағидалар қажет пе? «Әділеттің III+ шешімі» жобасындағы бизнесті қолдау бағытымен сабақтас бұл мәселені құрылтайдың I шақырылымындағы «Әділет» партиясының депутаты Берік Беркімбаевпен талқыладық.

Берік Беркімбаев,
Құрылтай депутаты,
«Әділет» партиясының мүшесі:

ИНВЕСТОРҒА ТҮСІНІКТІ ҚҰҚЫҚТЫҚ КАРТА ҚАЖЕТ

— Қазақстанның инвестициялық жүйесінде бірыңғай заң қажет деген мәселе неден туындап отыр?

— Қазір мемлекеттер нарық, технология, адами капитал үшін ғана емес, инвестиция тарту үшін де бәсекеге түсіп отыр. Инвестор қай елге қаржы салатынын шешкенде, ресурсы мен географиялық орнына немесе салықтық жеңілдіктеріне ғана қарамайды. Заңның тұрақты, рәсімдердің түсінікті болуы, құқығының қорғалуы және мемлекет келісімді нақты іске асыра ала ма — мұның бәрі маңызды.

Сондықтан Қазақстанның инвестициялық жүйесі инвесторға қаншалықты түсінікті деген сұрақ туындайды. Оның негізгі тетіктерін бір заманауи заңға біріктіретін уақыт келген жоқ па?

Бізде арнайы инвестициялық заңдар болған. 1994 жылы «Шетелдік инвестициялар туралы» заң қабылданды, ал 2003 жылы оның орнына «Инвестициялар туралы» заң күшіне енді. 2016 жылғы 1 қантардан бастап бұл заң қолданыстан шықты. Инвестициялық қызметке қатысты біркатар мәселе Кәсіпкерлік кодекске енгізілді.

Содан бері он жыл өтті, инвестициялық орта да өзгерді. Қазір Сыртқы істер министрлігінің Инвестициялар комитеті, KAZAKH INVEST, Инвестициялық штаб, инвестициялық омбудсмен институты, арнайы экономикалық аймақтар, «Астана» халықаралық қаржы орталығы және

Ұлттық цифрлық инвестициялық платформа жұмыс істейді. Мемлекеттік қолдау мен инвестициялық келісімдердің де жана түрлері пайда болды.

Мен айтып отырған мәселе бұрынғы заңды қайта қабылдау емес. Қолданыстағы құқықтық жүйе бүгінгі инвестициялық саясаттың ауқымына сай келе ме? Қалыптасқан институттар мен тетіктерді ортақ қағидаларға біріктіретін жана, жүйеленген «Инвестициялар туралы» заң қажет пе? Мәселе — осы.

— Инвестор жоба бойынша алдымен министрлікке жүгінуі мүмкін. Мұндайда орталық пен өңірлердегі мемлекеттік органдардың жұмысын қалай реттеуге болады?

— Инвестор қай мекемеге бірінші жүгінсе де, бір мәселені қайта-қайта түсіндіріп, әр мекеменің табалдырығын тоздырмауы керек. Бір мекемеде қабылданған шешімді келесісі де ескеріп, жұмысты жалғастырғаны жөн. Ол үшін әр мекеменің міндеті анық болып, бір-бірімен келісіп жұмыс істеуі қажет. Мақсат — инвесторға қосымша кедергі жасау емес, оның жұмысын жеңілдету.

Жобаға қатысты жұмыстың бір бөлігін министрлік, келесі бөлігін әкімдік атқаруы

мүмкін. Кейде инвестор алдымен әкімдікке, кейін KAZAKH INVEST-ке немесе басқа мекемеге жүгінеді. Қай мекемеден бастаса да, жоба туралы мәлімет пен бұрын қабылданған шешімдер келесі мекемеге толық жетуі керек. Әйтпесе, бұрын келісілген мәселе қайта қаралып, жұмыс созылып кетуі мүмкін. Сонда инвестор жобасының қай кезеңде тұрғанын және енді кімнен жауап күту керегін білмей қалады.

Бұл министрлік пен әкімдік барлық мәселені бірге шешсін деген сөз емес. Әр мекеменің қандай іске жауап беретіні анық болуы қажет. Бір мәселе бірнеше мекемеге қатысты болса, олардың өзара келісіп жұмыс істеу тәртібі де белгілі болғаны жөн. Сонда инвестор бір мекемеден екіншісіне қайта-қайта барып, бір ақпаратты қайталамайды.

Жаңа заң осындай ортақ тәртіпті белгілеуге көмектеседі. Онда министрлік пен әкімдіктің міндеті, жобаның бір мекемеден екіншісіне өткенде жұмыстың қалай жалғасатыны және шешімге кім

жауап беретіні көрсетілуі мүмкін. Инвестор қай мекемеге жүгінсе де, жобасының келесі қадамы қандай екенін біліп, бұрын қабылданған шешімдер аяқсыз қалмай-тынына сенімді болуы керек.

— Инвестициялық келісімдер нақты жобаларға айналып, экономикаға пайда әкелуі үшін не қажет? Мұндай келісімдердің нәтижесін қалай бағалаған жөн?

— Келісімге қол қою жұмыстың бастауы ғана. Мемлекет басшысының шетелге сапарлары кезінде ірі халықаралық компаниялармен келіссөздер өтіп, инвестициялық дөңгелек үстелдер ұйымдас-тырылады. Қазақстан серіктестеріне капитал салуды ғана емес, өндіріс ашып, технология енгізуді, өнімді ел ішінде өңдеп, қосылған құн тізбегін қалыптас-тыруды ұсынады.

2025 жылы қол қойылған коммер-циялық келісімдердің жалпы құны шамамен 75 млрд доллар болды. Бірақ келісімнің құны басты нәтиже емес. Президент уағдаластықтарды созбалаңға

салмай, нақты мерзімде орындау керегін айтып келеді. Ол үшін орындалуын бақылап, жауапты басшылардың дербес жауапкершілігін белгілеу маңызды.

Инвестициялық саясаттың нәтижесін кездесулер мен меморандумдардың санына немесе жарияланған жобалардың құнына қарап бағаламау керек. Нақты салынған қаржы, іске қосылған кәсіп-орындар, ашылған жұмыс орындары, енгізілген технология, экспорт пен салық түсімі ескерілуге тиіс.

Келісімге қол қойылғаннан кейін жер мен инфрақұрылым мәселесін шешу, рұқсат алу, қаржы тарту, құрылыс жүргізіп, нысанды іске қосу қажет. Осындай кезеңдерде мемлекеттік органдардың жұмысы мен жауапкершілігі көрінеді. Сондықтан маңызды жобаны алғашқы келісімнен бастап экономикалық нәтиже шыққанға дейін бақылау қажет.

Ұлттық цифрлық инвестициялық платформа жобаларды тарту, іске асыру және бақылау кезінде мемлекеттік орган-дардың жұмысын бір жүйеге біріктіруге

мүмкіндік береді. Дегенмен цифрлық бақылау инвестордың кепілдіктері мен мемлекеттің міндеттемелерін айқындайтын тұрақты құқықтық қағидалардың орнын баса алмайды.

— Жаңа заң қолданыстағы кодекстер мен заңдарды қалай толықтыра алады?

— Жаңа заң қолданыстағы заңдарды қайталамауы керек. Инвестициялық қызметті мемлекеттік қолдау, жеңілдіктер, келісімдердің кейбір түрлері мен дауларды шешу тетіктері Кәсіпкерлік кодексте бар. Ал инвестицияға қатысты өзге нормалар Салық және Жер кодекстерінде, арнайы экономикалық аймақтар, мемлекеттік-жекешелік әріптестік, жер қойнауын пайдалану, құрылыс, көші-қон мен экология туралы заңдарда қамтылған.

Сонғы он жылда инвестициялық саясаттың ауқымы кеңейіп, жана инсти-туттар мен арнайы тетіктер пайда болды. Сондықтан жаңа заңның міндеті — салалық талаптарды өзіне жинау емес, инвести-циялық саясаттың жалпы қағидаларын белгілеу және мемлекеттік органдардың осы саладағы құзыретін нақтылау. Ал жекелеген салаларға қатысты нормалар өз заңдарында қала береді. Осылайша, инвесторға инвестициялық жобаға қатысты құқықтық жүйенің қалай құрылғанын түсіну жеңілдейді.

— Бірыңғай инвестициялық қағидалар кімдерге қажет және қандай нәтиже беруі керек?

— Тұрақты әрі түсінікті қағидалар шетелдік инвесторға да, отандық кәсіпкерге де қажет. Өйткені инвестицияның ел үшін берері ортақ: өндіріс орындары ашылып, жұмыс көбейеді, экспорт пен салық түсімі артады, жана технология енгізіліп, еңбек өнімділігі өседі.

Қазақстанда инвестициялық инфра-құрылымның негізгі тетіктері қалыптасты. Ендігі міндет — олардың жұмысын ортақ құқықтық негізбен ұштастырып, орталық пен өңірлердегі саясаттың бірлізді болуын қамтамасыз ету және жобалардың нәти-жесіне жауапкершілікті нақтылау.

Бұл 2003 жылғы заңды қайта қабылдау деген сөз емес. Әңгіме Қазақстанның бүгінгі инвестициялық саясатына сай жана буын заң туралы. Ол меморандумнан нақты инвестицияға дейінгі жолды инвест-ор мен мемлекет үшін түсінікті әрі бол-жамды етуге тиіс.

— Әңгіменізге рақмет!

Сұхбаттасқан Кәмила ДҮЙСЕН

ТЕЖЕУ МЕН ТЕҢГЕРІМ ТЕТІГІ

Президент тапсырмасымен жүзеге асқан халықтың ша-мадан тыс кредит алуын азайту және экономиканы қаржыландыруды кеңейту бастамасының қорытындысы шығарылды. Кейінгі жылдары қабылданған шаралар нәти-жесінде азаматтардың тұты-нушылық несие алу қарқыны екі еседей азайған. Реттеуші өзіне өтінішпен жүгінген мұқтаж борышкерлердің қар-ызын барынша жеңілдетуге банктерді міндеттепті. Сонымен бірге банктерге қатысты шағым көбейген. Салада не болып жатыр? Өз-герістер нендей игілік әкелді?

ТҮЙТКІЛДІ АХУАЛ ТҮЗЕЛДІ МЕ?

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2023 жылғы 1 қыркүйектегі «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Жолдауында ел тұрғындарының тұтынушылық кредитпен шектен тыс елігуіне алаңдаушылық білдірді. Себебі соның кесірінен банктердің бизнесті қаржыландыру көлемі жылдар бойы азайып келе жатқан еді.

— Былтыр негізгі капиталға салынған қаражат ішкі жалпы өнімге шаққанда небәрі 15% болды. Бұған негізінен банктердің экономиканы дамытуға белсенді атсалыспауы себеп болып отыр. Мұндай ахуал Үкіметті тікелей қаржыландырумен, кепілдік және субсидия берумен айналысуға мәжбүрлейді. Бұл тәсіл тиімсіз, көп қаражатты талап етеді әрі нарықтық экономика қағидаларына қайшы келеді. Нақты секторға берілетін кредит азайып жатқанда банктер тұтыну несиесімен әуестеніп кетті. Осы жағдай қаржы жүйесіне төнетін сын-қатерлердің көбеюіне және азаматтардың шектен тыс қарызға батуына әкеп соқтырды, — деді Мемлекет басшысы.

Ол 2019 жылы 500 мың азаматтың кепілсіз несиесін кешіру туралы шешімі және ізінше қабылданған жеке тұлғалардың банкроттығы туралы заң мәселені біршама реттегеніне назар аудартты. Бірақ ахуалды біржола түзеу үшін Президент Үкімет пен жауапты ұйымдарға жана әрі жүйелі шаралар қабылдауды жүктеді. Сонымен қатар азаматтардың қаржы сауатын арттыруды тапсырды.

Содан бері 3 жыл өтті, не жасалды? Қаржы нарығын реттеу және дамыту

агенттігінің түсіндіруінше, ахуал түпкілікті өзгерген. Президент нұсқаған түйткілдер түзелген. Биылдың өзінде бизнеске арналған кредиттер 3,5%-ға ұлғайып, 16 триллион теңгеге жетті. Кәсіпкерлікке жаңадан берілген кредит көлемі жыл басынан бері 19,1%-ға өсіп, 12,5 триллион теңгені құрады. Реттеу шараларының нәтижесінде 7 ай ішінде тұтынушылық несиенің өсімі 4,6%-ға дейін баяулады.

Былғғы шілдеден бастап мерзімі кешіктірілген берешекті ұжымдық реттеудің Finkelisim.kz платформасы іске қосылды. Жыл соңына дейін азаматтардың арыз-

ЖАУАБЫ ЕМЕС, ШЕШІМІ МАҢЫЗДЫ

Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің төрағасы Мәдина Әбілка-сымованың айтуынша, кепілсіз тұтынушы-лық кредит беруді шектеу мақсатында қабылданған шаралар кредиттік портфельдің өсуін бәсеңдетуге едәуір ықпал еткен.

— Кейінгі екі жылда борыш жүктемесі коэффицентіне қойылатын талаптар қатандатылды. Несиесінің төлемін енгізбегеніне 90 күннен асып кеткен азаматтарға қарыздар беруге тыйым

Президент нұсқаған түйткілдер түзелген. Биылдың өзінде бизнеске арналған кредиттер 3,5%-ға ұлғайып, 16 триллион теңгеге жетті. Кәсіпкерлікке жаңадан берілген кредит көлемі жыл басынан бері 19,1%-ға өсіп, 12,5 триллион теңгені құрады.

шағымдарын қарау үшін Бірыңғай қаржы омбудсмені кенсесі жұмыс істей бастай-ды.

Бірақ қаржылық қызметтерді тұтыну-шылардың құқығын қорғау осымен тәмам-далмайды: оған тың қарқын берілмек. Бұл жұмыс халықтың шектен тыс несиелен-дірілуін төмендету, проблемалы берешекті реттеу, азаматтардың шағымдарын қарау сапасын арттыру және қаржылық алаяқ-тықпен күрес сияқты бірнеше бағытта жалғасын тапқан.

салынды. Тұтынушылық кредиттің сомасы шектелді. Сыйақының жылдық тиімді мәшперлемесінен шекті, жоғарғы көлемі азайтылды. Қадағалау шаралары күшейтіліп, банктерге қойылатын ең төменгі резервтік талаптар енгізілді. Осылардың нәтижесінде портфельдің өсу қарқыны 2025 жылғы тамыздағы 14,6%-дан 2026 жылғы тамыздағы 7,5%-ға дейін, шамамен екі есеге азай-ды, — деді ведомство басшысы.

Сонымен бірге агенттік төрағасы осы тақырыптағы шағымдар легі толастамай

тұрғанын жасырмады: берешекті реттеудегі проблемалар — азаматтардың агенттікке жүгінуінің негізгі себебінің бірі болып қалды. 2029 жылғы 9 айда 144,3 мың арыз-шағым қаралыпты. Соның ішінде 48%-ы — банк секторына, 33%-ы — микро-қаржы ұйымдарына, тағы 9%-ы коллектор-лық қызметтерге қатысты. Берешекті реттеуден бөлек, азаматтар шоттарға тыйым салу және бұғаттау, алаяқтық пен кредиттік тарих мәселелері бойынша шағымданады.

Осыған байланысты агенттік бүгінде кредиторлардың проблемалық қарыз алушылармен жұмысына ерекше назар аударып отыр. Қаржы ұйымдарына — банктер мен МҚҰ-ларға халықтың шамадан тыс кредит алуын қарай азайту жөніндегі ұсынымдар берілді. Берешекті реттеу шараларын қабылдау, соның ішінде қарызды кешіру, өз пайдасын бірінші орынға қоймай, қарыз алушылардың кірісі мен нақты мүмкіндіктеріне сай келетін шешімдерді ұсыну жүктелді.

— Банктер, микроқаржы ұйымдары және нарықтың басқа да қатысушылары өз клиенттерінің мәселелерін бірінші кезекте өздері шешуге тиіс. Бұл жауап-кершілікті мемлекеттік органдарға жүктей алмауы керек. Банктер мен МҚҰ-ларда клиенттерін құқықтарын қорғау жөніндегі бөлімшелер құрылды. Енді олар арыз-шағымдарды мәніне қарай мұқият қарауға және оларды реттеу үшін тиімді шаралар қабылдауға міндетті, — деді агенттік басшысы.

Оның түсіндіруінше, жана құрылым-дардың жұмысының тиімділігі шағым-данушыларға жауапты дер кезінде жіберуіне,

сондай-ақ клиенттердің көкейтесті мәселелерін шешу нәтижелеріне қарай бағаланбақ.

НЕСИЕ ШЕКТЕЛДІ, МҮМКІНДІК ШЕКТЕЛМЕСІН

Президент тапсырмасымен қаржылық алаяқтыққа қарсы іс-қимылға жеке мән берілуде екен. Алаяқтық жолмен қарыз рәсімдеудің алдын алу үшін «шешім қабылдау кезеңі» (салқындату кезеңі) енгізілді. Қарыз алушы небәрі бір күн ішінде жалпы сомасы 150 АЕК-тен асатын бірнеше микрокредит рәсімдесе, онда банктер мұндай онлайн тұтынушылық заем бойынша ақша аударуды бұғаттап, кейінге қалдыруға тиіс. Сондай-ақ интернет арқылы рәсімделген, сомасы 150 АЕК-тен асатын кепілсіз тұтынушылық қарыздар бойынша да «салқындату кезеңі» енгізілді: қаражатты 24 сағаттан ерте беруге тыйым салынады және борышкерден «Электрондық Үкімет» веб-порталы арқылы арнайы келісімді растауы талап етілмек.

Мұның сыртында өмірінде тұңғыш рет банктік не микро несие алып тұрса, ондай адамнан филиалға өзі келіп, рәсімдеу ісіне жеке қатысуы талап етіледі. Бұл ешқашан қарыз алмайтын азаматтарды, соның ішінде қарияларды алаяқтардан қорғауға бағыт-талған. Дәл осы мақсатта 21 жасқа толмаған жастарға және 55 жастан асқан егде адамдарға тек олардың рәсімделген келісімін алғаннан кейін ғана тұтынушылық банктік заем немесе микрокредит беру талабы енгізілді.

Бұған қоса, онлайн-қарыздарды рәсімдеу кезінде Сәйкестендіру деректерімен алмасу орталығы арқылы банкоматтық сәйкес-тендіру көзделеді. Кредиттік бюролар Ұлттық банктің Антифрод-орталығына қосылды, сөйтіп олар бір адамның бірнеше өтінім беруі дерегін нақты уақыт режимінде алмаса алады. Сондай-ақ банктердің мобильді қосымшаларында да сессиялық антифрод жүйесі енгізіліпті.

Ұсынылған деректерге сәйкес, алаяқтық жолмен рәсімделген қарыздардың саны 2024 жылғы 8,7 мыңнан 2026 жылы 1,9 мыңға дейін азайған. Ендігі жұмыс банк-тердің антифрод-жүйелерін жетілдіруге және олардың алаяқтық операцияларды анықтау мен алдын алуын тиімділігін бағалау үшін тәуелсіз аудит жүргізуге бағдарланбақ.

Қалай болғанда да, несие нарығындағы тәртіп күшейген сайын қаржы ұйымдары мен азаматтар арасындағы сенімнің де жана деңгейге көтерілгені маңызды. Сенім үстемдік құрған жерде тұтынушылық кредит адамның қаржылық тығырыққа тірелгенін, әлсіздігін пайдаланатын құралға емес, оның мүмкіндігін арттыратын тетікке айналады.

Елдос СЕНБАЙ

ТҮЙТКІЛ

20 ҚАЗАН 2026 | СЕЙСЕНБІ

Әйгілі америкалық мемлекет қайраткері, ғалым, дипломат Бенджамин Франклин «Қарызға кіргенде не істеп жатқаныңды ойла, өйткені қарыз алу арқылы еркіндігіңнің бір бөлігін өзгенің билігіне бересің» десе, дүниежүзілік банк сарапшылары Фернандо Данкауса мен Мартин Мелецки «Шамадан тыс қарыздану – отбасын әлеуметтік оқшаулануға, тіпті кедейлікке әкелуі мүмкін» деген пікір ұстанады.

Алтынай БАУЫРЖАНҚЫЗЫ, Алматы қаласы

Бүгінде қарызға белшеден бату елімізде ғана емес, әлем елдеріне де тән мәселе. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (OECD) 2026 жылғы зерттеуіне жауап берген юрисдикциялардың 81 пайызы қаржылық сауаттың төмендігін басты қауіптердің бірі деп атаған. Ал 63 пайызы халықтың шамадан тыс қарыздануына алаңдаушылық білдірген.

Қазақстандағы жағдай да ойландырмай қоймайды. Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің мәліметінше, 2026 жылғы 1 қыркүйекте халықтың банктер алдындағы берешегі 26,5 трлн теңгеге жеткен. Оның 17,6 трлн теңгесі тұтынушылық несиелерге тиесілі. Жыл басынан бері бұл қарыздардың көлемі 5,9 пайызға артқан.

ҚАРЫЗ ТАБЫСТЫҢ 30 ПАЙЫЗЫНАН АСПАУҒА ТИІС

Несие алғанда көпшілік ай сайынғы төлемнің аздығына мән бергенімен, оның отбасылық бюджетке түсіретін жалпы салмағын ескере бермейді. Бірнеше қарыз

НЕСИЕ
НЕСІБЕНІ ЖҰТПАСЫН

кәмелетке толмаған бала үшін күнкөріс деңгейінің жартысы қосылады. Банк қарыз жүктемесінің коэффициентін есептейді. Жалпы ереже бойынша ай сайынғы несиелерді орташа табыстың 50 пайызынан аспауы қажет. Бірақ пәтерақы, коммуналдық төлемдер мен бала күтіміне жұмсалатын шығындар міндетті түрде жеке есептелмейді. Олар ең төменгі күнкөріс деңгейі негізінде қарастырылады, — деп түсіндірді Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі өзінің берген жауабында.

сінде кредиттік картамен төлейтін қатысушылар қолма-қол төлем жасайтындарға қарағанда, орта есеппен екі еседен астам жоғары баға ұсынатынын айтқан. Осыдан кейін төлем тәсілі адамның ақша жұмсау қабілетіне әсер ететіні анықталған. Демек, қолжетімділік кейде адамды артық шығынға итермелеуі мүмкін. Ал көпшілік тиімді санайтын пайызсыз бөліп төлеудің де назар аударатын тұстары бар.

«0 % бөліп төлеуде» шынымен мүлдем пайыз жоқ деген түсінік — қате. Шын мәнінде, тауардың құны алдын ала бағаланады. Банк кез келген дүкенмен алдын ала келісім жасасады. Банктің өздеріне тиесілі пайызы болады. Сондықтан нарықтағы кез келген сатушы белгілі бір дәрежеде банкке беретін берешегін тауардың бағасына қосып есептейді, — деді тәуелсіз сарапшы Мақсат Халық.

ҚАЛАУ ҚАРЫЗҒА БАТЫРАДЫ

Экономист, мінез-құлық экономис-касы мен ЖИ саласындағы тәжірибелі зерттеуші Сендил Муллайнатан қаржылық тапшылық адамның ойлау және шешім қабылдауына қосымша салмақ түсіретінін жеткізген. Бұл тұжырымды психология саласында 20 жылдан аса тәжірибесі бар білікті маман Ғалияш Махашованың пікірі қуаттай түседі.

— Адамның өмірінде стресті жағдайлар көбейгенде қызығу, қуану, таңғалу арқылы

өздері армандаған мінсіз өмірге еліктей бастайды. Сол өмірге жақындау үшін өзгелердің сатып алған заттарын алып, барған жерлеріне баруға тырысады. Мұндай шығынды олар өз қиялындағы мінсіз өмірдің бір бөлігіне айналу мүмкіндігі деп қабылдайды, — деді психолог Ғалияш Махашова.

БАНКРОТТЫҚ ТЫҒЫРЫҚТАН ШЫҒАР ЖОЛ МА?

Қарыз құрсауынан шыға алмаған азаматтар үшін соңғы амалдардың бірі — жеке тұлғаның банкроттығы. Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің мәліметінше, 2026 жылғы 1 қыркүйекте банк берешегі бар қарыздардың деңгейі 1,9 трлн теңгеге жеткен.

— Көбі банк несиелеріне қуанып, пайыздық мөлшерлемелер мен төлем кестесіне мән бермейді. Соның салдарынан алғашқы айларда төлеген ақшасының едәуір бөлігі негізгі қарызды емес, пайызды жабуға кететінін соңында түсінеді. Бұл кезде несиенің пайызын азайтуға өтініш жаза аламыз, бірақ келісімшартқа қол қойып қойғандықтан, кеш болады. Негізінде қарызды өтеудің аннуитеттік және сараланған (дифференциалды) тәсілдері бар. Аннуитеттік әдісте ай сайынғы төлем бірдей болғанымен, алғашқы кезеңде оның едәуір бөлігі пайызды өтеуге жұмсалады. Ал сараланған тәсілде негізгі қарыз тең үлеспен төленіп, ай сайынғы жалпы төлем біртіндеп азаяды. Ал берешекті уақытында өтей алмаса, банк сотқа дейінгі реттеу шараларын бастайды. Қарыз алушы банк жіберген хабарламаларға жауап бермесе, мәселе ауданаралық сотқа өтеді. Кей жағдайда іс борышкердің қатысуынсыз қаралады. Одан бөлек, бізде соңғы нұсқа бар. Бұл — жеке тұлғаның банкроттығы туралы заң. Осы заңға қосымша құжаттарды тіркеп, 12 ай кешіктірілген несиенің мөнін растап, арыз беруге құқылы, — деді заңгер Шаһризада Рашитқызы.

Банкроттық адамның жүгін жеңілдеткенімен, бұдан борышкердің қаржылық әлеуеті арта қоймасы анық. Заң бойынша банкрот деп танылған азамат бес жыл бойы банктер мен микроқаржы ұйымдарынан жаңа несиелер ала алмайды. Қайта банкроттыққа жеті жылдан кейін ғана жүгіне алады. Ал үш жыл бойы азаматтың қаржылық жағдайы құзырлы органдардың бақылауында болады.

НЕСИЕГЕ МҰҚТАЖ АДАМДАР — «ОНАЙ ОЛЖА»

Ескеруіміз тиіс тағы бар маңызды түйткіл бар. Қарызға батқандардың бәрі несиені өз еркімен алмаған. Олардың арасында алаяқтарға алданып, мойнына қарыз ілгендер де кездеседі. Бірі өзін банк қызметкері деп таныстырған адамның сөзіне сенсе, енді бірі «несие алып беремін» деген делдалдың арбауына ереді. Ресми

ТҮЙІН:

Түйіндей келе, сарапшылар бөгде біреуге ақша аударғанда немесе жеке деректерді берер алдында сақ болуға шақырады. Тіпті ең жақын туыстарға сенім білдірудің өзі қауіпті. Цифрлық мүмкіндіктердің артқаны соншалық, енді алаяқтар туысыңыздың атынан телефон соғып, оның дауысы мен бейнесін өзіңізге қарсы қолдана алады.

мәліметке жүгінсек, 2024 жылы елімізде алаяқтық жолмен алынған 8,7 мың несиелер анықталған. Ал биыл оның көлемі 1,9 мыңға дейін азайыпты. Экономика және қаржы сарапшысы Айбар Олжай алаяқтардың ең осал нысанасы да осы — несиелер алуға мұқтаж адамдар дейді.

— Бұл жерде психология мен әлеуметтік инженерия үлкен рөл атқарады. Несиелер алуға мұқтаж адамдар кез келген шартқа келісуге дайын. Өйткені банктер оларға несиелер беруден бас тартқан. Осындай жағдайда олар «несиелер алып беремін» деген алаяқтарға амалсыздан сенеді. Біріншіден, олар сенгіш келеді. Екіншіден, алданып қалған жағдайда қайта жүгіну керектігін, қалай арыз жазып, өз құқығын қорғау қажеттігін біле бермейді. Ресми ақпараттан гөрі «мына жерден несиелер беріп жатыр екен» деген сияқты алыпқашпа өңгімелерге көбірек сенуі мүмкін. Мен алаяқтардың құрбаны болған адамдарды, әсіресе қаржы пирамидаларына алдандандарды көп көрдім. Олар бір-бірінің сол схемаларға тартады. Достары, таныстары, туыстары мен әріптестері де бір-біріне ұсыныс жасап, пирамидаға қосылуға үгіттейді. Мысалы, бір адамға бастапқыда ақша беріп, оның сеніміне кіреді. Ол кейін «Мен ақша алдым, тиімді екен» деп өзгелерге насихаттайды. Мұндағы ортақ қателік — ақпаратты тексермеу және оның шынайылығын ажырата алмау, — деді Айбар Олжай.

Қазір әлеуметтік желілерде «Банк мақұлдасам да несиелер шығарып береміз», «кредит тарихын тазалаймыз» деп жар салатындар көбейді. Осы орайда қаржы сарапшылары кредит тарихын толығымен өшіру мүмкін емес екенін ескертеді. Оның үстіне несиелер алып беру қызметі заңмен реттелмеген. Кез келген тұлғаның басқа адамға несиелер алып беруге құқығы жоқ. Заң негізінде несиелер берумен арнайы лицензиясы бар қаржы ұйымдары ғана айналыса алады.

— Кредиттік рейтингті ешкімнің көмегінсіз-ақ жақсартуға болады. Ол үшін ресми табысты арттырып, қарызды азайтып, барлық төлемді уақытында жасау қажет. Бірақ бұрынғы мәліметтер кредиттік тарихта сақталады. Сондықтан «кредит тарихыңызды өшіріп береміз» немесе «толығымен өзгертіп береміз» деген уәдделерге мүлдем сенбеген жөн. Қазір алаяқтар технологияларды өте жетік меңгерген. Олар адамдарды алдаудың түрлі тәсілін ойлап тауып, жаңа схемаларды қолданып жүр. Алаяқтардың мұндай қабілеті, өкінішке қарай, игі мақсатқа жұмсалып жатқан жоқ, — деді қаржы сарапшысы Айбар Олжай.

Қаржы сарапшысының айтуынша, алаяқтық жолмен рәсімделген несиені екі жағдайға бөліп қарастыру керек. Егер азаматтың хабарынсыз оның атына несиелер алынса, ол қарызды өтеу міндетінен босатылуы мүмкін. Ал адам алаяқтардың арбауына түсіп, несиені өз қолымен рәсімдесе, әдетте оның банк алдындағы міндеттемелері сақталады.

Егер азамат алаяқтық нұсқауымен SMS-кодты айтып қойып, оның атына несиелер рәсімделсе, заңда қарастырылған қорғану мүмкіндіктері бар. «Банктер және банк қызметі туралы» заңның 34-бабына сәйкес, азаматты жөбірленуші деп тану туралы қаулы болған жағдайда, несиелер бойынша төлемдерді алты айға уақытша тоқтатуға мүмкіндік беріледі. Бұл мерзім қылмыскерді анықтап, сотқа дейінгі тергеу жүргізу үшін қажет. Егер осы уақыт ішінде алаяқ табылмаса, жөбірленуші ер алты ай сайын қайта өтініш береді алады. Ал қылмыскер анықталып, сот үкімі шыққан жағдайда, азамат сол шешімді негізге алып, банкке несиені толық есептен шығару туралы өтініш жолдай алады, — деп қорытындылады заңгер Шаһризада Рашитқызы.

Өкініштісі, азаматтар алаяқтық жолмен рәсімделген несиелер бойынша өзінің қарыз алмағанын дәлелдеуге мәжбүр. Осыған байланысты агенттікке дәлелдеу рәсімін жеңілдету үшін қандай шаралар қабылданып жатқанын сұрадық. Бірақ ведомство бұл бағыттағы жаңа бастамалар туралы мәлімет берген жоқ. Әзірге құзырлы орган тек қолданыстағы заң талаптарын түсіндірумен шектелді.

— Азаматты жөбірленуші деп тану қарыздың автоматты түрде кешірілетінін білдірмейді. Тиісті қаулы банкке түскеннен кейін үш күн ішінде берешекті өндіріп алу, пайыз бен өсімпұл есептеу уақытша тоқтатылады. Егер банк несиелер беру кезінде заңда белгіленген талаптарды бұзғаны анықталса, қарыз соттан тыс тәртіппен есептен шығарылуы мүмкін. Сондай-ақ банктер алаяқтық жағдайларына ішкі тексеру жүргізуге міндетті. Оның барысында алаяқтықтың мән-жайы, банк қызметкерлерінің әрекеті мен қауіпсіздік жүйесіндегі осал тұстар анықталады. Тексеру қорытындысы 15 жұмыс күні ішінде дайындалуға тиіс, — деп мәлімдеді Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің өкілдері.

ҚАЗАҚСТАН / ҚАРЖЫ

ХАЛЫҚТЫҢ НЕСИЕ ЖҮКТЕМЕСІ

Қазақстандықтардың банктер алдындағы берешегі

2026 ЖЫЛҒЫ 3 ҚЫРКҮЙЕК

2026 ЖЫЛДЫҢ БАСЫНАН БЕРГІ ӨСІМ

+5,9% ТҮТІНУШЫЛЫҚ НЕСИЕЛЕР

+6,9%

БАРЛЫҚ КРЕДИТ ПОРТФЕЛІ

ДЕРЕЖЕКӨЗ: ҚР Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі, 01.09.2026

қатар жиналғанда, табыстың қомақты бөлігі банктің еншісіне кетеді. Сарапшылар бұл ретте қарыздың табысқа қатынасын алдын ала есептеп алуға кеңес береді.

— Несиелер рәсімдемес бұрын қарыз алушының оны өтей аламын ба, қандай табыстың есебінен төлеймін деген сұрақтарға нақты жауабы болуы керек. Есептеу жолы қарапайым. Мысалы, отбасының айлық табысы 500 мың теңге, ал барлық несиелер бойынша ай сайынғы төлемі 200 мың теңге делік. Бұл жағдайда қарыз жүктемесі отбасы табысының 40 пайызын алады. Бірақ бұл жоғары көрсеткіш. Өйткені қалған 300 мың теңге азық-түлікке, баланың оқуына, репетиторға, балабақшаға және басқа да қажеттіліктерге жетуі қажет. Несиелер мен басқа да қарыздарды өтеуге жұмсалатын қаражат отбасы табысының 20 пайызынан аспағаны дұрыс. Ең жоғары шегі 30 пайыз болуға тиіс. Өкінішке қарай, бізде үйдің өзін ипотекаға алады. Ол ай сайынғы табыстың 50 пайызы болуы мүмкін. Онымен қоймай техника мен жиһазды бөліп төлеуге алатындар бар. Түптеп келгенде, барлығы отбасы табысының 60-70 пайызынан асып жығылады, — деді экономист, тәуелсіз сарапшы Мақсат Халық.

Ал қаржы ұйымы клиенттің төлем қабілетін бағалағанда оның ресми табысынан бөлек тұрмыстық шығындарын қаншалықты ескереді? Осы және өзге де түйткілдер төңірегінде Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігіне ресми сауал жолдадық. Сұрағымызға төмендегідей жауап алдық.

— Қарыз алушының төлем қабілетін бағалау кезінде оның табысы, бұрынғы несиелері және отбасының ең төменгі қажеттіліктері ескеріледі. Қолданыстағы талаптарға сәйкес, қарыз алушының табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен кем болмауға тиіс. Оған отбасындағы әрбір

ИНФЛЯЦИЯ МЕН ЖАЛАҚЫНЫҢ АЙЫРМАСЫ

Жауапты орган өкілдерінің бізге ұсынған дерегінше, биылғы 9 айда 144,3 мың өтініш келіп түскен. Оның 48 пайызы банк секторына, 33 пайызы микроқаржы ұйымдарына, 9 пайызы коллекторлық қызметтерге қатысты. Азаматтар көбіне берешекті реттеу, шоттарды бұғаттау, алаяқтық және кредиттік тарих мәселелері бойынша жүгінген. Алайда қарызға батқан азаматтардың мәселесін шешуде оның салдарымен емес, түпкі себептерімен күресу қажет. Бұл мәселеде сарапшылар халық табысының төмендігін алға шығарады.

— Тұтынушылық несиелердің күрт өсуіне екі негізгі фактор әсер етіп отыр. Біріншісі — халық табысының төмендігі, екіншісі — қаржылық сауаттылықтың жеткіліксіздігі. Қоғамда қаржылық сауаттылықтың төмендеуі қажет. Егер бағаның өсуінен табыс жоғары қарқынмен артса, азаматтардың тұрмысы да жақсарыды, — деді Мақсат Халық.

Әлемдік зерттеулерге назар аударсақ, америкалық танымал экономист, MIT профессоры Дразен Преленц өз тәжірибе-

бөлінетін дофаминнің үлесі азаяды. Ал стресс кортизолды қажетті мөлшерден тым көп бөледі. Кортизолдың жоғарылауы адамның логикалық ойлауын тежейді. Сонда адам сіз айттып отырғандай «Жеті рет өлшеп, бір рет кесетін» күйден айырылады. Адамда ауырлықты ауқымды көру қабілеті кішірейіп, тек бір призмамен көріп бағалауға қауқарлы болады. Бұл адамды магиялық санамен шешім қабылдауға жетелейді. Шағын қарыздардың үлкен сомаға айналуын болжай алмауы прокрастинация болуы мүмкін. Мұндайда адам бейсаналы түрде қаржылық сауаттылықты кейінге қалдыра береді. Сол арқылы өзінің екінші тиімділігін орындайды. Ал ол дофаминнің бөлінуіне деген тәуелділікке алып келеді, — деді Ғалияш Махашова.

Ғалымдар адамның өз мүмкіндігінен тыс өмір сүруге ұмтылуын ертеден зерттеп келе жатыр. Мәселен, белгілі экономист, әлеуметтанушы Торстейн Веблен 1899 жылы жарық көрген еңбегінде «көзге түсу үшін тұтыну» (conspicuous consumption) ұғымын сипаттаған. Ғалымның тұжырымынша, адамдар кейде тауарды шын қажеттілігі үшін емес, айналасуына әлеуметтік мәртебесін көрсету үшін сатып алады.

— Бала кезінде үнемі сын естіп, еңбегі бағаланбай өскен адамдар есейгенде өзінің «Мінсіз Менін» іздеумен болады. Олар қолда барына қанағаттанбай, жетістігіне риза бола алмай, өз өмірін өзгелермен салыстыруға бейім келеді. Осылайша,

РЕФОРМА

20 ҚАЗАН 2026 | СЕЙСЕНБІ

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың бастамасымен жүзеге асырылып жатқан саяси жаңғырудың негізгі мәні – мемлекеттік басқару жүйесін заман талабына бейімдеу, билік институттарының жауапкершілігін күшейту және қоғамның ел тағдырына ықпал ету мүмкіндігін кеңейту. Бұл – бір күнде нәтиже беретін жұмыс емес. Дегенмен мемлекеттің құқықтық негізін жаңартып, басқару жүйесін қайта қалыптастыруға бағытталған шешімдердің ел болашағы үшін маңызы зор.

ХАЛЫҚ СЕНІМІ, ЖАҢА КОНСТИТУЦИЯ

Республикалық референдум елдің саяси дамуындағы маңызды кезенге айналып, шілдеде күшіне енген жаңа Конституция мемлекеттік басқарудың жаңартылған моделіне құқықтық негіз қалады. Жаңа Ата заңның басты ерекшелігі – адам құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, заң үстемдігін қамтамасыз етуге, қоғамдық диалогты дамытуға және мемлекеттік органдардың жауапкершілігін арттыруға басымдық берілуі. Білім, ғылым мен инновацияның ел дамуының стратегиялық бағыттары ретінде бекітілуі де айрықша назар аударуға тұрарлық. Себебі бүгінгі бәсекеді әлемде мемлекеттің қуаты оның табиғи байлығымен ғана емес, адами капиталымен, азаматтарының білімімен және қоғамдағы әділеттілік деңгейімен өлшенеді. Конституцияның ел игілігіне бағытталған маңызды тұстарының бірі – оның қағидаттары мен нормаларын нақты заңнамалық тетіктер арқылы іске асыру. Жаңа Конституция күшіне енгенге дейін және одан кейінгі алғашқы кезеңде оны жүзеге асыруға арналған тоғыз заңнамалық топтама қабылданды. Бес дербес конституциялық заң қабылданып, қолданыстағы тоғыз конституциялық заңға, 15 кодекске және 51 заңға өзгерістер енгізіліп, олар жаңа Конституцияға сәйкестендірілді. Бұл – құқықтық жүйені жаңарту жолындағы ауқымды жұмыс. Ендігі міндет – заңдардың өзара үйлесімділігін қамтамасыз етіп, олардың әрбір азаматтың құқығы мен мүддесін қорғауға қызмет етуіне қол жеткізу.

Президенттің жаңа саяси реформалары аясында Вице-Президент институтын енгізу мен Әділет партиясын құру мәселелері мемлекеттік басқару жүйесін жаңғырту, саяси институттардың жауапкершілігін арттыру және қоғам мен билік арасындағы байланысты нығайту тұрғысынан қарастырылуы мүмкін. Вице-Президентке жүктелетін негізгі міндеттер мемлекеттік саясаттың сабақтастығын қамтамасыз етуге, Президент тапсырмаларының орындалуына жәрдемдесуге, мемлекеттік органдардың өзара іс-қимылын үйлестіруге және Қазақстанның халықаралық байланыстарын дамытуға бағытталуы ықтимал. Ал Әділет партиясының саяси жүйедегі орны заң үстемдігін орнықтыру, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, әлеуметтік әділеттілік қағидаттарын ілгерілету және халықтың талап-тілегін саяси шешімдерге жеткізу сияқты міндеттермен айқындалуы мүмкін.

Бұл бастамалардың нәтижелілігі олардың атауымен емес, нақты істерімен, халықтың күнделікті өміріне тигізетін пайдасымен өлшенеді. Вице-Президент институтының өкілеттіктері Конституция мен Президент жарлығында айқындалған, ал «Әділет» партиясы өз бағдарламасында әділдік, заң мен тәртіп, еңбекқорлық, жауапкершілік және өрлеу құндылықтарын басшылыққа алатынын мәлімдеген. Осы міндеттер жүйелі жүзеге асқан жағдайда, саяси реформалар мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыруға, азаматтардың өтініштері мен ұсыныстарына ден қоюға және заң алдындағы теңдік қағидатын нығайтуға ықпал ете алады. Өйткені елдің өркендеуі – жаңа институттар құрумен ғана шектелмей, сол институттардың халық сенімін ақтап, әр азаматтың құқығы қорғалып, еңбегі бағаланатын қоғам қалыптастыруымен құнды.

Саяси реформалардың маңызды бағыттарының бірі – қос палаталы Парламенттің орнына 145 депутаттан тұратын бір палаталы Құрылтай құру. Оның депутаттары бес жыл мерзімге біртұтас жалпыұлттық сайлау округі бойынша пропорционалды жүйемен сайланады. Бұл жүйеде саяси партиялардың рөлі артып, олардың қоғам алдындағы жауапкершілігі

және МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ЖАУАПКЕРШІЛІГІ

күшейе түседі. Партиялар халықтың нақты сұранысын ескеріп, өзбағдарламаларын ұсынуға, сол бағдарламалар бойынша жауап беруге тиіс. Құрылтайдың міндеті заң қабылдаумен ғана шектелмейді. Ол қоғамды толғандырған мәселелерді ашық талқылап, мемлекеттік саясаттың сапасын арттыруға, Үкімет қызметіне пәрменді бақылау жасауға және азаматтардың мүддесін заңнамалық деңгейде қорғауға ықпал ететін болды. «Күшті Президент – ықпалды Құрылтай – есеп беретін Үкімет» қағидатының мәні осында. Мемлекеттік биліктің әр буыны өз міндетін нақты атқарып, қабылдаған шешімі үшін жауап бергенде ғана басқару жүйесінің тиімділігі артады.

Жаңа саяси құрылымдағы тағы бір маңызды институт – Қазақстан Халық Кеңесі. Конституцияда ол халықтың мүддесін білдіретін жоғары конституциялық консультативтік орган ретінде айқындалған. Оның заң шығару бастамасы құқығының болуы қоғамдық ұсыныстарды мемлекеттік саясатқа енгізудің қосымша мүмкіндігін қалыптастырады. Бұл – қоғам мен билік арасындағы байланысты нығайтуға бағытталған маңызды тетік. Алайда Халық Кеңесінің тиімділігі оның мәртебесімен ғана емес, нақты жұмысымен бағалауға болатындықтан, азаматтардың, қоғамдық ұйымдардың және түрлі әлеуметтік топтардың ұсыныстарын жинақтап қана қоймай, олардың мемлекеттік шешімдерде ескерілуіне ықпал етуін Президентіміз нақты міндет етіп көрсетті. Халықтың сөзі тыңдалып, көтерген мәселесі жауапсыз қалмай, ұсынысы нақты шешімге айналатында ғана қоғамдық диалогтың шынайы нәтижесі көрінеді.

Ал жуырда Президентің барлық деңгейдегі мәслихаттардың өкілеттігін мерзімінен бұрын тоқтату туралы Жарлыққа қол қоюы да мемлекеттік басқару жүйесіндегі өзгерістердің жалғасы болды. Құжатқа сәйкес, мәслихат депутаттарының кезектен тыс сайлауын ұйымдастыру міндеті Орталық сайлау комиссиясына жүктелді. Бұл шешім жергілікті өкілді органдардың жұмысын жаңа конституциялық және құқықтық тәртіпке сәйкестендіру кезеңін бастады. Мәслихаттар – халықтың жергілікті жердегі мүддесін білдіретін негізгі өкілді органдар. Олар өңірлерді дамыту бағдарламаларын, жергілікті бюджеттерді қарап, әкімдіктердің қызметіне бақылау жасайды. Сондықтан мәслихаттардың жаңартылған құрамын қалыптастыру жергілікті басқарудың сапасы үшін ерекше маңызды. Алдағы сайлауда тұрғындардың нақты мәселесін білетін, халықпен тұрақты байланыс орнататын, берген уәдесіне жауап бере алатын азаматтардың сайлануы өңірлердің дамуына оң ықпал етуі керек.

«Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасының шынайы мәні де осы жерден көрінеді. Халықпен байланыс тек қоғамдық қабылдаулар өткізумен немесе өтініштерге жауап берумен шектелмеуі қажет. Азаматтың пікірі шешім қабылдау кезінде ескеріліп, жергілікті бюджет пен

даму жоспарлары қоғам талқысынан өтіп, мемлекеттік органдардың жұмысы ашық бағалануы керек. Адамдар өздері тұратын елді мекендегі жол, мектеп, денсаулық сақтау, жұмыс орындары, әлеуметтік қолдау мәселелеріне қатысты ұсыныстарын айтып қана қоймай, олардың орындалу барысын да бақылай алуға тиіс. Мұндай жүйеде халықтың сенімі құр сөзбен емес, күнделікті нәтижемен қалыптасады. Мемлекеттік орган азаматтың мәселесін шешсе, депутат тұрғындардың талабын тиісті деңгейге жеткізе, Үкімет қабылдаған шешімінің нәтижесін ашық түсіндірсе, халық пен билік арасындағы байланыс нығаяды. Ал сындарлы сын мен қоғамдық бақылауға мүмкіндік беру мемлекеттік басқаруды әлсіретпейді, керісінше, оның сапасын арттырады. Конституцияда бекітілген қағидаттардың орындалуы, жаңа институттардың тиімді жұмыс істеуі және заңдардың азаматтардың мүддесіне қызмет етуі – баршамызға ортақ жауапкершілік.

Бүгін Қазақстанның алдында жаңа саяси құрылымдарды қалыптастырумен қатар, мемлекеттік басқару мәдениетін өзгерту міндеті тұр. Әділ шешім қабылдау, халықпен ашық сөйлесу, қоғам алдындағы жауапкершілікті сезіну және әрбір азаматтың құқығын қорғау қалыпты тәжірибеге айналуы қажет. Реформалардың шынайы нәтижесі осындай күнделікті істерден көрінеді. Мен Президенттің саяси жаңғыру бағытын елдің болашағына бағытталған маңызды қадам деп бағалаймын. Жаңа Конституцияның қабылдануы, Құрылтай мен Қазақстан Халық Кеңесінің құрылуы, сайлау жүйесінің жаңаруы және жергілікті өкілді органдарды қайта қалыптастыру – мемлекеттік басқаруды жетілдіруге арналған өзара байланысты өзгерістер. Ендігі кезекте олардың әрқайсысы халықтың өмір сапасын жақсартуға, әділеттілікті нығайтуға және азаматтардың мемлекетке деген сенімін арттыруға қызмет етуі керек. Өйткені елдің ең үлкен байлығы – халықтың сенімі.

Қазақстанның Еуропа мен Азия арасындағы географиялық орны – зор экономикалық мүмкіндік. Бірақ бұл артықшылықты нақты табысқа айналдыру үшін теміржолдар мен автомобиль жолдарын жаңғыртып, шекаралық өткізу бекеттерін жетілдіріп, порттар мен жүк терминалдарының өткізу қабілетін арттыру қажет. Қазіргі халықаралық сауда жағдайында тауарды өндіру ғана жеткіліксіз, оны жеделі нарыққа уақытында, қауіпсіз әрі бәсекеге қабілетті бағамен жеткізу де экономикалық табыстың маңызды шарты. Былтырғы жылғы көлік саласының қорытындылары осы бағыттағы өзгерістерді нақты көрсетеді. Қазақстанның Көлік министрлігінің ресми ақпараты бойынша, сол жылы теміржол арқылы 320 миллион тонна жүк тасымалданған, бұл 2024 жылмен салыстырғанда 5,5 пайызға көп. Сонымен бірге 4,4 мың шақырымнан астам теміржолда жөндеу жұмыстары жүргізілген. «Достық – Мойынты» теміржолының екінші желісі мен Алматы қаласын айналып өтетін теміржол желісі іске қосылған. Бұдан бөлек, 775 локомотив жеткізу және 124 теміржол вокзалын жаңғырту жөнінде келісімшарттар жасалған. Бұл көрсеткіштердің әрқайсысының экономикалық мәні бар.

Денсаулық сақтау жүйесінің дамуы да экономикалық саясаттың маңызды бөлігі. Денсаулығы жақсы азамат еңбекке белсенді араласып, білім алып, отбасының әл-ауқатын жақсартуға мүмкіндік алады. Ал медициналық көмекке уақытылы қол жеткізе алмау адамның өмір сапасына да, еңбек әлеуетіне де кері әсер етуі мүмкін. Осы себепті ауруханалар мен емханалар салу, ауылдық медициналық пункттерді жаңғырту және дәрігерлердің қолжетімділігін арттыру мемлекеттің әлеуметтік жауапкершілігін көрсетеді. Былтырғы жылғы ресми бюджет қорытындысында ұлттық жобалар шеңберінде 655 денсаулық сақтау нысанының құрылысы аяқталғаны хабарланған. Бұл көрсеткішті барлық нысан бірдей ірі аурухана деген мағынада түсінбеу керек: оған денсаулық сақтау инфрақұрылымының әртүрлі нысандары кіруі мүмкін. Медициналық инфрақұрылымды дамытуда шалғай ауылдар мен аудан орталықтарына ерекше көңіл бөлінген. Жергілікті тұрғындар қарапайым медициналық көмек алу үшін ұзақ жол жүруге мәжбүр болмауы үшін ауылдық амбулаториялар мен фельдшерлік пункттерді қажетті құрал-жабдықпен қамтамасыз ету, аудандық ауруханалардың диагностикалық мүмкіндіктерін кеңейту және жедел жәрдем қызметін жетілдірілуі.

Қазақстанның 2025 жылғы әлеуметтік салаға 9,3 триллион теңге бағыттауы мен өңірлерді қолдауға 7,7 триллион теңге бөлуі мемлекеттік шығындардың ауқымын көрсетеді. Ендігі маңызды міндет – осы ресурстардың әрбір өңірдің нақты қажеттіліктеріне сәйкес жұмсалуды қамтамасыз ету. Бір жерде жол мәселесі өзекті болса, екінші жерде су тапшылығы, үшінші жерде мектеп немесе медициналық нысан қажеттілігі алдыңғы орынға шығуы мүмкін. Сондықтан инвестициялық бағамдықтағы белгілеуде өңірлік ерекшеліктерді ескерудің маңызы зор. Сонымен бірге экономикалық жаңғыруды цифрландырумен, кәсіби кадрлар даярлаумен және жаңа технологияларды енгізумен ұштастыру қажет.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың экономикалық реформаларын қолдау – Қазақстанның өндірістік әлеуетін арттыруға, халықаралық нарықтағы орнын нығайтуға және халықтың тұрмыс сапасын жақсартуға бағытталған стратегиялық мақсаттарды қолдау. 2025 жылғы экономиканың 6,5 пайызға өсуі, теміржолмен 320 миллион тонна жүк тасымалдануы, 204 жобаны қамтитын инфрақұрылымдық жоспардың қабылдануы және әлеуметтік нысандар құрылысының жалғасуы елдің дамуындағы маңызды көрсеткіштерді айқындайды.

Қазақстанның болашағы – табиғи байлықты тиімді пайдаланып, адами капиталды нығайтып, өндірісті дамытып, өңірдің мүмкіндігін іске асыру білудің. Көлік-логистика халықаралық саудаға жол ашса, инвестициялар жаңа өндірістерді қалыптастырады; туризм өңірлердің әлеуетін танытса, мектептер мен ауруханалар халықтың әл-ауқатын нығайтады. Осындай өзара сабақтастық бағыттар жүйелі іске асқанда ғана еліміз тұрақты, бәсекеге қабілетті және азаматтарының болашағына сенім ұялататын мемлекет ретінде дами алады. Экономикалық реформалардың басты мақсаты да – бүгінгі мүмкіндіктерді ертеңгі бәрекеге айналындырып, ел байлығын халық игілігіне қызмет еткізу.

Әлеуметтік реформалардың шынайы бағасы үлкен мінберлерде айтылған сөзбен емес, қарапайым отбасының күнделікті тұрмысында болған өзгеріспен өлшенеді. Зейнеткердің дәрі-дәрмек алуға қаражаты жете ме, жас отбасы баспанға қол жеткізе ала ма, көпбалалы ана балаларын алаңсыз өсіре ме, мүгедектігі бар азамат қоғам өміріне еркін араласа ала ма – әлеуметтік мемлекеттің мазмұнын айқындайтын негізгі сауалдар осылар. Осы мәселелер тұрғысынан қарағанда, Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың әлеуметтік салаға қатысты бастамалары мен мемлекеттік қолдау тетіктерінің дамуы елдің қоғамдық тұрақтылығы үшін маңызды. Өйткені мемлекеттің міндеті экономиканың өсуіне жағдай жасаумен ғана шектелмейді. Экономикалық өсімің игілігі қоғамның әртүрлі тобына жетіп, халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға қызмет етуі керек.

Президенттің әлеуметтік реформаларын қарағанда, олардың нәтижелерін де, шешімін әлі де қажет ететін мәселелерін де қатар қарастырған жөн. Зейнетақы мен жәрдемақының өсуі, бала күтіміне берілетін төлемдер, мүгедектігі бар азаматтарға арналған қолдау және тұрғын үйді жалдау ақысын субсидиялау халықтың белгілі бір бөлігін қаржылық жүктемесін азайтады.

Мемлекет басшысының президенттік кезеңіндегі өзгерістерді саяси жаңғыру, экономиканы әртарапандыру, әлеуметтік қолдау, инфрақұрылымды дамыту және мемлекеттік басқаруды жетілдіру бағыттары бойынша қорытындылауға болады. Сонымен бірге елдің-ішкі сыртқы тұрақтылығы үшін әлем мемлекеттерімен жасалып жатқан дипломатиялық, әріптестік, серіктестік, ынтымақтастық қатынастар Қазақстанның дүниежүзілік аренадағы беделін арттыруда. Ең бастысы, тыныштық пен бейбітшілік бар. Әлемде геосаяси ахуал шатқаяқтап жатқан шақта еліміздің Егемендігі бәрінен маңызды. Республика күні – Қазақстан тарихындағы баға жетпес күн.

Қайрат БАЛАБИЕВ,
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы
ОҚМПУ ректоры

АЙМАҚ

20 ҚАЗАН 2026 | СЕЙСЕНБІ

ЖИЫН-ТЕРІН МАУСУЫНЫҢ ЖЕТІСТІГІ МОЛ

Батыс Қазақстан облысында биылғы астық былтырғыдан 2 есе көп жиналды. Қысқы мал азығы артығымен дайындалып, алдағы уақыт-та жаңа сүт фермалары мен қайта өңдеу зауыттарын іске қосу жоспарланып отыр. Ендігі басты міндет – қол жеткізген нәтижелерді сақтап, қыстан аман-есен шығып, өңір ауыл шаруашылығын одан әрі дамытудың негізін қалау.

Ауыл шаруашылығы басқармасының мәліметінше, биыл жалпы егіс алқабы 691,4 мың гектарды құрады. Оның ішінде дәнді және дәнді-бұршақты дақылдар — 288 мың гектарға, мал азықтық дақыл-дар — 215 мың гектарға, майлы дақылдар 184 мың гектарға егілді. Дәнді дақылдарды жинау жұмыстары толығымен аяқталды. Әр гектардан орта есеппен 21 центнер өнім жиналып, бастапқы салмақта 605 мың тонна астық бастырылды. Бұл өткен жылмен салыстырғанда екі есе көп. Же-келеген шаруашылықтарда күздік бидай-дың өнімділігі гектарына 60–70 центнерге дейін жетті.

Майлы дақылдарды жинау жұмыстары әлі жалғасуда. Бүгінге дейін 87 мың гектар алқаптан 63 мың тонна өнім жиналды. Сонымен қатар 28 мың тонна картоп, 25,2 мың тонна көкөніс және 20,8 мың тонна бақша дақылдары алынды. Бақша дақыл-дарын жинау толығымен аяқталды. Со-нымен бірге аграршылар келер жылғы өнімнің негізін қалауда. 2027 жылғы егінге арналған күздік дақылдар егу жұмыстары 92 мың гектар алқапта аяқталды. Оның ішінде 81,4 мың гектарға күздік бидай, 10,1 мың гектарға күздік кара бидай егілді.

Мал шаруашылығы кәсіпорындары-ның алдындағы басты міндет — 1,247

мыннан аса мал басын қыстан аман алып шығуды қамтамасыз ету. Ол үшін облысқа 2,29 млн тонна шөп, 271,5 мың тонна құ-нарландырылған жем, 14,8 мың тонна сүрлем және 11,6 мың тонна пішендеме қажет. Шабындық алқаптардың өнімділігі жоғары болғандықтан, биыл шөптің орташа түсімділігі гектарына 4,7 центнерді құрады. Өткен жылы бұл көрсеткіш 3,3 центнер болған еді.

Қазір 2,75 миллион тоннадан астам шөп дайындалды. Бұл жоспардың 120 пайызына тең. Өткен жылдан қалған қор-ды қоса есептегенде, шөп қоры 2 млн 898,8 мың тоннаға жетті. Бұл қажеттіліктің 126,1 пайызын құрайды. Бұдан бөлек, 100,1 мың тонна құнарландырылған жем, 16,1 мың тонна сүрлем және 7,8 мың тонна пішендеме жиналды.

— Егін жинау жұмыстарын жүргізу үшін облысқа 11,2 мың тонна жеңілдетіл-ген бағамен дизель отыны бөлінді. Бүгінде оның 5,1 мың тоннасы игерілді. Қалған көлем егін жинау мен мал азығын дайын-дау жұмыстарын толық аяқтауға арты-ғымен жетеді, — деді облыстық ауыл шар-уашылығы басқармасының басшысы Жасұлан Халиуллин.

Қазір облыста бейімделген 11 сүт фермасы, өнеркәсіптік үлгідегі алты

тауарлы сүт фермасы және бес ауыл шар-уашылық кооперативі жұмыс істейді.

Мемлекеттік қолдауға «Арыстанов» шаруа қожалығы, «Төлегіт» шаруа қож-алығы, «Аманат» шаруа қожалығы, Ringo Milk ЖШС және «КТК-888» ЖШС ие болды. Биыл «КТК-888» ЖШС кешенді 1 000 басқа дейін кеңейту жұмыстарына кірісті. Жобаларды жүзеге асыру үшін өнімділігі жоғары 1,5 мыннан астам асыл тұқымды аналық мал әкелінді. Ал «Ауыл аманаты» бағдарламасы аясында ауыл тұрғындары сүт бағытындағы 8,2 мың бас ірі қара сатып алды.

Сүтті қайта өңдеумен жылдық жалпы қуаты 20,9 мың тоннаны құрайтын алты кәсіпорын айналысады. Олардың қата-рында ірі кәсіпорындар саналатын «Орал

сүт зауыты» ЖШС, «Береке» ЖШС және «Каверина С» жеке кәсіпкерлігі бар.

Қайта өңдеу қуаттарын арттыру мақ-сатында Аманат шаруа қожалығы мен «КТК-888» ЖШС өздерінің өңдеу цех-тарын салуда. Орал сүт зауыты өндіріс қуатын 10 мың тоннаға арттыра отырып, кәсіпорынды жаңғыртуға өтінім берді. Кеңейту жұмыстары аяқталғаннан кейін кәсіпорын кооперативтер мен жеке қос-алқы шаруашылықтардан табиғи сүт сатып алу көлемін ұлғайтуды жоспарлап отыр.

Бұдан бөлек, жеке инвестициялар есебінен «Берекет» шаруа қожалығында 400 басқа арналған тауарлы сүт фермасын салу жобасы жүзеге асырылуда. Ауыл шаруашылығы басқармасының мәлі-

метінше, аталған жобалардың іске қо-сылуы сүт өндірісін қосымша 6 мың тоннаға арттыруға мүмкіндік береді. Ал-дағы уақытта өңірдің өз өндірісіндегі сүт өнімдерімен қамтамасыз етілу көлемін қазіргі 28,7 мың тоннадан 48 мың тоннаға дейін, ал жергілікті өніммен қамту дең-гейін 25,6 пайыздан 43 пайызға дейін жеткізу жоспарланып отыр.

2023-2025 жылдары ауыл шаруашы-лығы өнімдерін қайта өңдеу саласында жалпы құны 4,3 млрд теңгені құрайтын бес инвестициялық жоба жүзеге асырыл-ды. Ал 2026–2028 жылдарға жалпы сомасы 26 млрд теңге болатын тағы 11 жобаны іске асыру жоспарланған.

Инвесторларға өндіріс орындарын салу және кеңейту үшін жылдық 2,5 пайыздық мөлшерлеменмен жеңілдетілген несие алу және инвестициялық субсидия-ларға қол жеткізу мүмкіндігі ұсынылады. Сонымен қатар ауыл шаруашылығының техникалық базасы да жаңартылуда. 2023 жылдан бері облыстың машина-трактор паркі 16,5 пайызға жанарды. Өңірдің мал шаруашылығына мамандануын ескерсек, мал азығын дайындайтын техникаға сұраныс жоғары. Сатып алынатын ма-шиналардың 90 пайыздан астамы отандық өндірістен шыққан.

Тек биылғы 9 айда облыс шаруашы-лықтары 21 млрд теңгеге жуық 1 600 бірлік ауыл шаруашылығы техникасын сатып алды. Осылайша, 2025 жылдың қоры-тынды көрсеткіштерінен де асып түсті. Бұл — облыстың азық-түлік қауіпсіздігін нығайтып қана қоймай, өңірлік нарық-тағы жергілікті өнімнің үлесін арттыруға мүмкіндік береді.

М.ЖАЛҒАСҰЛЫ

Бұдан екі жыл бұрын Қарағанды облысына қарасты Саран қаласы экономиканы әрта-раптандыру бойынша жүргізілген ауқымды жұмыс нәтижесінде Экономика министрінің бұйрығымен моноқалалар санатынан шыға-рылды. Бұл – 2021 жылы Saran индустриялық аймағы іске қосылып, табысты жұмыс істеп, бірқатар ірі жобаның іске асуының нәтиже-сі. Бүгінде Саран кейсіне республикада қы-зығушылық жоғары, қазір қаланың өнер-кәсіптік қуаты сенімді түрде артып келеді.

САРАНДАҒЫ СЕРПІЛІС

Әдебиет БЕЛГІБАЙҰЛЫ, Қарағанды облысы

Осы уақытқа дейін қалада салынған жана зауыт-тар арқасында екі мыңнан астам жұмыс орны ашыл-ды. Алдағы уақытта бұлардың саны көбейе түспек. Мәселен, жана кәсіпорындардың ашылуы нәтиже-сінде 3,5 мыңға жуық адам жұмыспен қамтылады. Бұл индустриялық аймақ қаланың да гүлденуіне жол ашып отыр.

Қарағанды облысында Саран қаласы индустрия-лық дамуын қарқынды жалғастырып келеді: мұнда жыл сайын 3-4 жана жоба іске асырылады. Соңғы екі жылда өндіріс көлемі 1,6 есеге өсіп, оның басым бөлігін өңдеу өнеркәсібінің өнімі құрайды. Биыл инвестиция көлемі 156,5 млрд теңгеге дейін ұлғаяды деп күтілуде. Саран қаласының әкімі Дарын Бұл-кайырдың пікірінше, бұл үлеріс Үкімет қолдауымен және бизнес өкiлдерінің қатысуымен жүзеге асқан.

— Өсімнің негізгі драйвері — индустриялық аймақ. Мұнда жалпы құны 346 млрд теңгенден асатын 8 ірі жоба іске асырылды. Толық қуатқа шыққан кезде олар шамамен 4 мың жұмыс орнын құрады. Қазір 2300 адам жұмыспен қамтылды, — дейді ол.

Қаланың бас жобасы бойынша 2026 жылы жалпы құны 107,7 млрд теңгені құрайтын тағы 4 жобаны іске қосу жоспарланған. Олар: полиэтилен құбыр-лары мен фитингтер өндірісінің екінші кезеңі, жеңіл автокөліктер шығару, жылу оқшаулағыш материалдар өндіру және HOWO маркалы жүк көліктерін құрас-тыру.

Бұдан бөлек, шағын және орта бизнес те дамып келеді: Саранда 2800-ден астам кәсіпкерлік субъек-тісі жұмыс істейді, онда 7 мыңнан астам адам еңбек етеді. Сауда және қызмет көрсету салаларында жаңа жобалар іске асырылып, кәсіпкерлерге гранттар мен субсидиялар берілуде.

— Мемлекет басшысы тың тәсілдерді іздеу және моноқалаларда жана салаларды дамыту міндетін қойды. Үкіметтің қолдауымен Саран индустриалды аймағы құрылды. Бұл қала экономикасын әртарап-тандыруға септігін тигізді. Бүгінде Саран моноқала емес. Шаһар Қарағандының ұйыт саны күн санап өсіп келе жатқан, тұрғын халық сұранысы ұлғайған, заманауи инфрақұрылымы, жана әлеуметтік энер-гиясы бар өнеркәсіптік серіктесіне айналды, — дейді облыс әкімі Ермағанбет Бөлекпаев.

Бүгінде Саран қаласында коммуналдық сала да, әлеуметтік инфрақұрылым да жүйелі түрде дамып келеді. Жүздеген көпқабатты тұрғын үйлі, ондаған әлеуметтік нысанды орталық қазандықтан үздіксіз жылумен қамтамасыз етіп отыр. IT-орталықтар, спорт алаңдары және жастарға арналған орындар ашыла бастады. Осы атқарылып жатқан ілкімді істерге қарап, Саранды болашақтың қаласы деп атай аламыз.

«КӨКШЕТАУ» МҰТП КОНКУРСТАР ТУРАЛЫ ХАБАРЛАНДЫРУ

Қазақстан Республикасы, Ақмола облысы, Көкшетау қаласы, Темірбеков көшесі, 54 мекенжайы бойынша орналасқан «Көкшетау» Мемлекеттік ұлттық табиғи паркі» республикалық мемлекеттік мекеме туристік және рекреациялық қызметті дамыту мақсатында уақытша объектілерді орналастыруына арналған жер телімдерін қысқамерзімді пайдалануға беру үшін конкурстардың өткізуді хабарлайды.

Солтүстік Қазақстан облысы Айыртау ауданындағы учаскелер, оның ішінде: **Арықбалық филиалы:** **№3 лот** — «Балалар кемпингі» объектіні орналастыру, алаңы 4,25 га, орналасуы — «Қарауылтөбе» орманшылығы, 53 орам, 12, 13, 41, 42 телімдері, Имантау к. жағалауы. **№10 лот** — «Ұялы байланыс және интернет үшін №1 автоматтық телекоммуникация станциясы» объектіні орналастыру, алаңы 0,01 га, орналасуы — «Қарауылтөбе» орманшылығы, 53 орам, 21 телімі. **№11 лот** — «Ұялы байланыс және интернет үшін №2автоматтық телекоммуникация станциясы» объектіні орналастыру, алаңы 0,015 га, орналасуы — «Қарауылтөбе» орманшылығы, 10 орам, 14 телімі. **№30 лот** — «Кемпинг аймағы» объектіні орналастыру, алаңы 1,5 га, орналасуы — «Қарауылтөбе» орманшылығы, 53 орам, 20, 21, 50, 51 телімдері, Имантау к. жағалауы. **Шалқар филиалы:** **№22 лот** — «№ 3 демалыс аймағы» (жағалай учаскесі) объектіні орналастыру, алаңы 0,3 га, орналасуы — Ақан сері атындағы орманшылығы, 47 орам, 63 телімі, Шалқар к. жағалауы. **№23 лот** — «№1 демалыс аймағы» (жағалай учаскесі) объектіні орналастыру, алаңы 0,9 га, орналасуы — Шалқар орманшылығы, 2 орам, 1 телімі, Шалқар к. жағалауы. **№24 лот** — «№1 Қазақ ауылы» объектіні орналастыру, алаңы 1,5 га, орналасуы — Ақан сері атындағы орманшылығы, 45 орам, 27, 36 телімдері. **№25 лот** — «Ұялы байланыс және интернет үшін №1 автоматтық телекоммуникация станциясы» объектіні орналастыру, алаңы 0,01 га, орналасуы — Ақан сері атындағы орманшылығы, 45 орам, 36 телімі. **№26 лот** — «Ұялы байланыс және интернет үшін №3автоматтық телекоммуникация станциясы» объектіні орналастыру, алаңы 0,01 га, орналасуы — Ақан сері атындағы орманшылығы, 47 орам, 54 телімі. **№27 лот** — «Ұялы байланыс және интернет үшін №4автоматтық телекоммуникация станциясы» объектіні орналастыру, алаңы 0,01 га, орналасуы — Ақан сері атындағы орманшылығы, 60 орам, 84 телімі. **№29 лот** — «Кемпинг аймағы» объектіні орналастыру, 1,5 га, орналасуы — Шалқар орманшылығы, 1 орам, 2, 3, 6 телімдері, Шалқар к. жағалауы. **№40 лот** — «№2 демалыс аймағы» (жағалай учаскесі) объектіні орналастыру, алаңы 0,9 га, орналасуы — Шалқар орманшылығы, 2 орам, 1, 3 телімі, Шалқар к. жағалауы. **№41 лот** — «№2 Қазақ ауылы» объектіні орналастыру, алаңы 1,5 га, орналасуы — Ақан сері атындағы орманшылығы, 45 орам, 36 телімі.

ОБЪЯВЛЕНИЕ О КОНКУРСАХ ГНПП «КОКШЕТАУ»

Республиканское государственное учреждение «Государственный национальный природный парк «Кокшетау», расположенное по адресу: Республика Казахстан, Ақмолинская область, г.Кокшетау, ул. Темирбекова 54 объявляет о проведении конкурсов предоставления в краткосрочное пользование земельных участков под размещение временных объектов с целью развития туристской и рекреационной деятельности.

Участки в Айыртауском районе Северо-Казахстанской области, в т.ч.: **Арықбалықкий филиал:** **Лот №3** — размещение объекта «Детский кемпинг», площадь 4,25 га, местонахождение — лесничество «Қарауылтөбе», квартал 53, выдела 12, 13, 41, 42, берег оз.Имантау. **Лот №10** — размещение объекта «Автоматическая станция телекоммуникаций №1 для мобильной связи и интернета», 0,01 га, местонахождение — лесничество «Қарауылтөбе», квартал 53, выдел 21. **Лот №11** — размещение объекта «Автоматическая станция телекоммуникаций №2 для мобильной связи и интернета», 0,015 га, местонахождение — лесничество «Қарауылтөбе», квартал 10, выдел 14. **Лот №30** — размещение объекта «Кемпинговая зона», площадь 1,5 га, местонахождение — лесничество «Қарауылтөбе», квартал 53, выдела 20, 21, 50, 51 берег оз.Имантау. **Шалқарский филиал:** **Лот №22** — размещение объекта «Зона отдыха №3 (пляжный участок)», площадь 0,3 га, местонахождение — лесничество им.Ақан сері, квартал 47, выдела 63, берег оз. Шалқар. **Лот №23** — размещение объекта «Зона отдыха №1(пляжный участок)», площадь 0,9 га местонахождение — Шалқарское лесничество, квартал 2, выдела 1, берег оз. Шалқар. **Лот №24** — размещение объекта «Қазақ ауыл №1», площадь 1,5 га местонахождение — лесничество имени Ақан сері, квартал 45 выдела 27, 36. **Лот №25** — размещение объекта «Автоматическая станция телекоммуникаций №1 для мобильной связи и интернета», площадь 0,01 га местонахождение — лесничество имени Ақан сері, квартал 45, выдела 36. **Лот №26** — размещение объекта «Автоматическая станция телекоммуникаций №3 для мобильной связи и интернета», площадь 0,01 га местонахождение — лесничество имени Ақан сері, квартал 47, выдела 54. **Лот №27** — размещение объекта «Автоматическая станция телекоммуникаций №4 для мобильной связи и интернета», площадь 0,01 га местонахождение — лесничество имени Ақан сері, квартал 60, выдела 84. **Лот №29** — размещение объекта «Кемпинговая зона», площадь 1,5 га местонахождение — Шалқарское лесничество, квартал 1, выдела 2, 3, 6, берег оз. Шалқар. **Лот №40** — размещение объекта «Зона отдыха №2 (пляжный участок)», площадь 0,9 га местонахождение — Шалқарское лесничество, квартал 2, выдела 1,3, берег оз. Шалқар. **Лот №41** — размещение объекта «Қазақ ауыл №2», площадь 1,5 га местонахождение — лесничество имени Ақан сері, квартал 45, выдел 36.

№43 лот — «№ 4 демалыс аймағы» объектіні орналастыру, алаңы 1,34 га, орналасуы — Шалқар орманшылығы, 1 орам, 10, 47 телімдері, 2 орам, 1, 2 телімдері, Шалқар к. жағалауы. **Ақмола облысы Зеренді ауданындағы учаскелер, оның ішінде:** **Зеренді филиалы:** **№17 лот** — «№2 Кемпинг» объектіні орналастыру, 0,5 га, орналасуы — Зеренді орманшылығы, 267 орам, 24, 39, 40 телімдері, Зеренді к. жағалауы. **№18 лот** — «№1 Демалыс аймағы» (жағажай учаскесі) объектіні орналастыру, 1,4 га, орналасуы — Зеренді орманшылығы, 267 орам, 24, 38, 39, 40 телімдері, Зеренді к. жағалауы. **№19 лот** — «№3 Демалыс аймағы» объектіні орналастыру, 1,18 га, орналасуы — Зеренді орманшылығы, 117 орам, 5,7 телімдері, 88 орам, 1, 2 телімдері. **№21 лот** — «№5 Демалыс аймағы» объектіні орналастыру, 1,1 га, орналасуы — Зеренді орманшылығы, 88 орам, 1, 2, 6 телімдері. **№37 лот** — «№1 Қазақ ауыл» объектіні орналастыру, 1,4 га, орналасуы —Зеренді орманшылығы, 59 орам 10 телімі. **№38 лот** — «№2 Қазақ ауыл» объектіні орналастыру, 1,5 га, орналасуы —Зеренді орманшылығы, 59 орам, 10 телімі. **№39 лот** — «№3 Глэмпинг» объектіні орналастыру, 0,7 га, орналасуы —Зеренді орманшылығы, 117 орам 1, 2, 5, 6 телімдері. **№42 лот** — «№2 Демалыс аймағы» (жағажай учаскесі) объектіні орналастыру, 1,3 га, орналасуы — Зеренді орманшылығы, 267 орам, 24, 39, 40 телімдері, Зеренді к. жағалауы. Аталған лоттар бойынша конкурстық құжаттама «Көкшетау» МҰТП РММ gnp-pkokshetau.kz ресми интернет ресурсында жарияланған. **Өтінімдер** Қазақстан Республикасы Экология, геология және табиғи ресурстар министрінің 05.03.2022 жылғы №73 бұйрығымен бекітілген Мемлекеттік ұлттық табиғи партерде туристік және рекреациялық қызметті жүзеге асыру қағидаларының 47 тармағына сәйкес болуға тиіс. **Конкурстық өтінімдер** конкурсты ұйымдастырушысына қолма-қол немесе пошта арқылы мөрленген конвертте келесі мекенжай бойынша ұсынылады: Ақмола облысы, пошта индексі 020000, Көкшетау к., Темірбеков к. 54, тел: 8(7162) 26-94-54 (ішкі 108), туризм және экологиялық ағарту бөлімінің кеңесі, конкурстық комиссия хатшысының электрондық мекенжайы — kokshepark@mail.ru. **Өтінімнің** барлық құжаттары нөмірленуі, тігілуі, соңғы парақтың артқы жағында өтініш берушінің мөрімен және қолымен бекітілуге тиіс. **Конкурстық өтінімдерді** ұсынудың соңғы мерзімі: **02.11.2026 жылғы 18:00 сағатқа дейін.** **Конкурстарды өткізу уақыты:** **2026 жылғы 3 қараша сағат 10:00. Зеренді ауданы Ақмола облысы** **2026 жылғы 4 қараша сағат 10:00. Айыртау ауданы СҚО** **Конкурстарды өткізу орны:** Ақмола облысы, 020000, Көкшетау к., Темірбеков к. 54, тел: 8 (7162) 26-94-54 (ішкі 108), өткізу нысаны — офлайн.

Лот №43 — размещение объекта «Зона отдыха №4», площадь 1,34 га местонахождение — Шалқарское лесничество, квартал 1, выдела 10,47, квартал 2, выдела 1,2, берег оз. Шалқар. **Участки в Зерендинском районе Ақмолинской области, в т.ч.:** **Зерендинский филиал:** **Лот №17** — размещение объекта «Кемпинг №2», площадь 0,5 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 267, выдела 24, 39, 40, берег оз.Зерендинское. **Лот №18** — размещение объекта «Зона отдыха №1» (пляжный участок), площадь 1,4 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 267, выдела 24, 38, 39, 40 берег оз.Зерендинское. **Лот №19** — размещение объекта «Зона отдыха №3», площадь 1,18 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 117, выдела 5, 7, квартал 88, выдела 1, 2. **Лот №21** — размещение объекта «Зона отдыха №5», площадь 1,1 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 88, выдела 1, 2, 6. **Лот №37** — размещение объекта «Қазақ ауыл №1», площадь 1,4 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 59, выдел 10. **Лот №38** — размещение объекта «Қазақ ауыл №2», площадь 1,5 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 59, выдел 10. **Лот №39** — размещение объекта «Глэмпинг №3», площадь 0,7 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 117, выдела 1, 2, 5, 6. **Лот №42** — размещение объекта «Зона отдыха №2», (пляжный участок) площадь 1,3 га, местонахождение — Зерендинское лесничество, квартал 267, выдела 24, 39, 40, берег оз.Зерендинское. **Конкурсные документации** по указанным лотам размещены на официальном интернет ресурсе РГУ ГНПП «Кокшетау» gnp-pkokshetau.kz. **Заявки** должны соответствовать пункту 47 Правил осуществления туристской и рекреационной деятельности в государственных национальных природных парках, утвержденных приказом Министра экологии, геологии и природных ресурсов Республики Казахстан от 05.03.2022 года № 73. **Конкурсные заявки** представляются организатору конкурса нарочно или по почте в запечатанном конверте по адресу: Ақмолинская область, почтовый индекс 020000, г.Кокшетау, ул.Темирбекова 54, тел:8(7162) 26-94-54 (внут.108), кабинет отдела туризма и экологического просвещения, электронный адрес секретаря конкурсной комиссии — kokshepark@mail.ru. **Все документы** заявки должны быть пронумерованы, прошиты, на обратной стороне последнего листа скреплены печатью и подписью заявителя. **Окончательный срок** представления конкурсных заявок: до 18:00 часов 02.11.2026 года. **Время проведения конкурсов:** **09:00 часов 03.11.2026 года — Зерендинский район Ақмолинская область** **10:00 часов 04.11.2026 года — Айыртауский район СҚО** **Место проведения конкурсов:** Ақмолинская область, 020000 г.Кокшетау, ул. Темирбекова 54, тел:8(7162) 26-94-54 (внут.108), формат проведения — офлайн.

АЙНА

20 ҚАЗАН 2026 | СЕЙСЕНБІ

Ұлттық киімге қарап тұтас бір дәуірдің тұрмыс-тіршілігін, талғамы мен танымын көруге болады. Оның пішімі мен матасы, кестесі мен оюы киген адамның жасынан, өскен ортасынан, қоғамдағы орнынан хабар береді. Әсіресе әйелдердің киімі мен баскиімінде сақталған сыр көп. Бойжеткеннің сәні, келіннің әдебі, ананың мәртебесі, әженің өнегесі – бәрі-бәрі киім үлгісінен көрініс тапқан.

Кимешекке КӨМКЕРІЛГЕН ТАРИХ

А Сымбат БАУЫРЖАНҚЫЗЫ

Президенттік орталықта Республика күніне орай ұйымдастырылған көрме «Тәуелсіздіктің мәдени коды» жобасы аясында «Қара шаңырақ» қоғамдық бірлестігінің қолдауымен өтіп жатыр. Экспозицияға этнодизайнер Тілек Сұлтанның 50-ден астам жұмысы мен жеке коллекциясындағы көне жәдігерлер қойылған. Олардың арасында XIX ғасырдан жеткен киімдер де, тарихи үлгілер негізінде жаңғыртылған туындылар да бар.

Көрме залында қыз баланың сәукелесі, келіншектің кимешегінен бөлек, ерлер мен балалардың киімдері де назардан тыс қалмаған. Кезінде күнделікті тұрмыста кенінен қолданылған, бүгінде сирек кездесетін белдемше, жарғақ шалбар, шекпен, тымак пен пұшпақ ішік секілді бұйымдар да көрменің көркін кіргізіп тұр.

ОН ЖЫЛДЫҚ ЕНБЕКТІҢ ЖЕМІСІ

Дәстүрлі колөнердің алғашқы тәлімін әжесінен алған шебер Тілек Сұлтан кейін көне киімдердің құрылымын, кестелену тәсілдерін, ою-өрнегі мен өңірлік ерекшеліктерін зерттеуге ден қойған. Музейлердегі түпнұсқаларды, тарихи фотосуреттерді және өзі жинаған жәдігерлерді негізге алып, ұмыт бола бастаған үлгілерді қайта жаңғыртып жүр. Көрмедегі бұйымдардың 30 пайызы – шебердің жеке коллекциясындағы көне киімдер. Қалған 70 пайызы – сол тарихи мұралардың негізінде жанадан тігілген туындылар. Әрқайсысының артында жылдарға созылған ізденіс пен табанды еңбек жатыр. Әсіресе Жетісу өңіріне тән үлгімен жасалған сәукеле көпшіліктің назарын аударады. Оны әзірлеуге қажетті күміс әшекейлер мен маржан тастарды шебер он жыл бойы жинаған. Желегі, құлақбауы және өзге де бөлшектері түгел жасалған сәукеле биыл ғана толық аяқталып, көрмеге қойылып отыр. Ал кейбір шапандардың кестесін тігуге бір жылға жуық уақыт жұмсалған.

Этнодизайнердің айтуынша, бүгінгі ұлттық киім өндірісінде жаздық және сахналық үлгілерге басымдық беріліп, халқымыздың дәстүрлі қысқы киімдері тасада қалып барады. Сондықтан ол өз коллекциясын жинақтағанда осы олқылықтың орнын толтыруға да мән берген. Мәселен, көрмеге қойылған XX ғасырдан жеткен ішіктердің арасында 80 түлкінің пұшпағынан тігілген бұйымдар бар. Мұндай киімдерді қазіргі кезде қайта жасау оңай емес.

– Бұл көрме – соңғы он жылдағы еңбегімнің нәтижесі. Мұндағы киімдердің бірде-бірі бір күнде жасалған жоқ. Кейбірінің кестесіне бір жыл уақыт кетсе, сәукеленің әшекейлерін он жыл бойы жинадым. Коллекциямдағы ең көне бұйымның бірі – XIX ғасырдан жеткен жарғақ шалбар. Сонымен қатар XX ғасырда киілген шекпендер, ішіктер, тұмақтар мен кестелі етіктер бар. Көрмеге кимешектің 13 түрін алып келдім. Бүгінде дизайнерлер көбіне сахналық, жаздық

киімдер тігіп жүр. Ал қазақтың қысқы киімдері қайда? Біздің даламызда төрт мезгілдің өзіндік ерекшелігі бар ғой. Сондықтан көне пұшпақ ішіктерді де жинап, жұртшылыққа көрсетуді жөн көрдім. Жанадан тігілген киімнің бәрі тарихи түпнұсқаларға негізделген. Қасымда тігіншілер жұмыс істегенімен, әр бұйымның идеясын өзім ойластырамын, ал біз кестелерін өз қолыммен тігемін, – дейді ол.

Шебердің қолынан шыққан туындылар Қазақстанмен қатар Түркия, АҚШ, Үндістан, Қатар, Франция, одан қалса Орталық Азия елдеріндегі халықаралық көрмелерде таныстырылған. Ол 2021 жылдан бері Қазақстан Қолөнершілер одағының мүшесі. 2022 жылы халықаралық ЮНЕСКО сапа белгісіне ие болып, 2025 жылы «Наурыз» ұлттық сыйлығын иеленген. Биыл Мәскеу, Париж және Доха қалаларында да жеке көрсетілімдері ұйымдастырылған.

ҰЛТТЫҚ КИІМ – ҰРПАҚҚА АМАНАТ

Көрменің тағы бір ерекшелігі – казак қоғамындағы әйелдің орны мен оған көрсетілген құрметті киім үлгілері арқылы таныту. Ұйымдастырушылардың айтуынша, халқымыз қыз баланың киіміне, әшекейіне айрықша мән берген. Қыздың жасына, отбасылық жағдайына, қоғамдағы орнына қарай киім үлгісі де өзгеріп отырған. Мәселен, сәукеле тек қалыңдықтың баскиімі емес, қыз баласына көрсетілген құрметтің, отбасының талғамы мен дәулетінің де белгісі саналған.

«Қара шаңырақ» қоғамдық бірлестігінің директоры, этнограф Тұрар Сәттарқызы ұлттық киімнің сыртқы сәнінен бұрын оның тарихи мазмұнын танып-білу маңызды екенін айтады. Оның пікірінше, бүгінде ұлттық нақыштағы киімдерге қызығушылық артқанымен, көне үлгілердің ерекшеліктерін, әшекейлердің мәні мен тағылу тәртібін көпшілік біле бермейді. Тіпті кейде өзге халықтардың зергерлік бұйымдары қазақтың ұлттық әшекейі ретінде ұсынылып жүр. Мұндай олқылықтың алдын алу үшін халықтың тарихи мұрамен жақынырақ танысуына мүмкіндік жасау қажет. Тілек Сұлтан шығармашылығын таныстыру жөніндегі Тұрар Сәттарқызының бастамасы бұдан

төрт жыл бұрын басталған. Музей саласында ширек ғасыр еңбек еткен этнограф содан бері шебердің туындыларын көпшілікке көрсетуге атсалысып келеді. Астанадағы бұл көрме – сол ізденістің жалғасы.

– Музей саласында 25 жыл жұмыс істедім. Тілек Сұлтанмен төрт жыл бұрын танысқан кезде оның жеке көрмесін бүкіл Қазақстанда өткізу туралы ой келді. Бүгін сол максаттың аясында төртінші көрмені ашып отырмыз. Қазір ұлттық киім тігетіндер көп болғанымен, оның тарихи үлгілерін бәріміз бірдей біле бермейміз. Қазақ халқы бар әдемісін, бар байлығын қыз баласына арнаған. Бір ғана сәукеленің өзінен қыз баланың қаншалықты қадірлі болғанын аңғаруға болады. Сондай-ақ шекелік секілді әшекейлердің қайда және қалай тағылғанын білу де маңызды. Біздің мақсатымыз – осы мұраны дұрыс таныстыру. Алдағы уақытта көрмені барлық облыс орталығында өткізіп, сонында «Келін-кемешек» атты кітап шығарсақ дейміз. Әсіресе жастардың, мектеп оқушылары мен студенттердің ұлттық киім тарихымен жақынырақ танысқанын қалаймыз, – дейді этнограф.

КӨНЕНІҢ КӨЗІ, БҮГІННІҢ ОНЕСІ

Бүгінде ұлттық киімге қызығушылық қайта оянып келеді. Дегенмен дәстүрді жаңғырту оның тарихи сипатын сақтаумен қатар жүруге тиіс. Әйтпесе, сән қуған бүгінгі талғам ғасырлар бойы қалыптасқан киіну мәдениетінің өзіндік ерекшелігін көмескілендіріп жіберуі мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда, Тілек Сұлтан секілді шеберлердің көне жәдігерлерін жинап, зерттеп, түпнұсқаға сүйене отырып қайта жасауының мәні зор.

Көрме залындағы кимешектерге зер салсаңыз, әр өңірдің өзіндік қолтаңбасын байқайсыз. Бірінің кестесі күрделі, енді бірінің оюы қарапайым болғанымен, әрқайсысынан қазақ әйелінің талғамы мен шеберлігі көрінеді. Ал сәукеленің салтанаты мен пұшпақ ішіктің пішімі халқымыздың сән-салтанатқа ғана емес, тұрмыс жағдайына да ерекше мән бергенін аңғартады.

Бір кезде әжелеріміздің қолымен тігілген киімдердің бүгін көрме төрінен орын алуы – өткенге құрметтің белгісі. Ал сол үлгілердің жана буын шеберлерінің қолында қайта жаңғыруы ұлттық өнердің өміршеңдігін көрсетеді. Кимешекке түскен кесте, сәукелеге қонған әшекей, шапанға салынған ою – бәрі де халқымыздың тарихынан сыр шертетін үнсіз шежіре. Сол шежірені оқи білу, қадіріне жету және кейінгі ұрпаққа аманаттау – бүгінгі буынның міндеті.

«Ең әдемі киім – ұлттық киім» көрмесі 16 қарашаға дейін Президенттік орталықта көпшілік назарына ұсынылады. Елорда тұрғындары мен қонақтары ғасырлар қойнауынан жеткен көне жәдігерлер мен тарихи үлгіде жаңғыртылған ұлттық киімдерді тегін тамашалап, халқымыздың бай мәдени мұрасымен жақынырақ таныса алады.

«ТЕКЕМЕТ FEST»: ТӘЖІРИБЕЛЕР ТОҒЫСҚАН ТӨР

Киізге түскен ою – тұтас бір халықтың танымы, ал текемет басқан шебердің қолы – ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан тәжірибенің айғағы. Бір кездері әр шаңырақтың тұрмысында маңызды орын алған бұл өнер бүгін де өзектілігін жоғалтқан жоқ. Ұлттық қолөнердің осындай асыл үлгілерін қайта жаңғыртып, оның жасалу жолдарын көпшілікке таныстыру мақсатында Шымкенттегі «Этноауыл» кешенінде «ТЕКЕМЕТ FEST» этнотанымдық фестивалі ұйымдастырылды.

А Назгүл НАЗАРБЕК,
Шымкент қаласы

Қала әкімдігінің қолдауымен, қалалық Мәдениет, тілдерді дамыту және архивтер басқармасына қарасты «Әдет-ғұрып және салт-дәстүр» орталығы өткізген шараға Қазақстанның әр өңірінен келген қолөнер шеберлері мен өнерпаздар қатысты. Сонымен қатар фестивальға Қырғызстаннан арнайы келген шебер әйелдер де өз өнерлерін ортаға салды. Фестиваль алаңында киізден жасалған бұйымдар көрмеге қойылып, текемет әзірлеудің дәстүрлі әдістері көрсетілді. Көрермендер жүнді бастапқы өңдеуден дайын өнімге дейінгі жұмыс барысын тамашалады. Илеу, сабау, түту, тарау, иіру, шүйкелеу, бояу, шабақтау, өр салу секілді бірнеше кезеңнен тұратын бұл жұмыс қолөнердің қаншалықты төзімділік пен шеберлікті талап ететінін аңғартты. Процестің өр кезені LED экран арқылы да көрсетіліп, көрермендерге ұлттық технологияны жақыннан тануға мүмкіндік берілді.

Текемет басу бұрын арнайы оқулықтан емес, үлкендердің жанында жүріп, олардың ісін қайталау арқылы меңгерілген. Әжелердің қолынан шыққан бұйымдар тұрмыстық қажеттілікті өтеп қана қоймай, үй ішінің сәнін келтіріп, ұлттық талғамның қалыптасуына ықпал еткен. Фестивальдың мазмұны да осы сабақтастықты көрсетуге құрылды. Мұнда ұлттық өнер дайын бұйымдар арқылы ғана емес, оны жасау барысы арқылы таныстырылды. Бұл тәсіл көрерменге текеметтің сыртқы әсемдігін бағалаумен шектелмей, оның артындағы еңбек пен тәжірибені түсінуге жол ашты.

Шараға қатысқан Шымкент қаласының Мәдениет, тілдерді дамыту және архивтер басқармасы төрағасының орынбасары Мәлдір Ондасынова ұлттық дәстүрді сақтау мен насихаттаудың ұрпақ тәрбиесіндегі орнына тоқталды.

«Біз осындай ұлттық құндылықтарымызды әрдайым дәріптеп, кейінгі ұрпаққа жеткізіп отыруымыз керек. Себебі салт-дәстүр – халқымыздың болмысын айқындайтын рухани негіз. Бүгінгі фестиваль атадан балаға жалғасқан қолөнер дәстүрін жаңғыртып, ұлттық өнерімізді көпшілікке таныстыруға мүмкіндік беріп

отыр. Қырғыз елінен арнайы келген өнерлі ханымдарға да алғысымызды білдіреміз. Бауырлас елдердің мәдени байланысын нығайтып, ортақ құндылықтарды бірге дәріптеу – біз үшін үлкен қуаныш. Ұлттық өнеріміз жасай берсін, дәстүріміз ұрпақтан-ұрпаққа жалғаса берсін», – деді Мәлдір Ондасынова.

Фестивальдың халықаралық сипаты қазақ пен қырғыз қолөнерінің ортақ тамырын тағы бір мәрте көрсетті. Бішкек қаласынан келген «Ыр-керуен» мәдени қоғамдық қорының жетекшісі Венера Пирматова фестивальға биыл екінші рет қатысып отырғанын айтты. Ол бұл жолы Қырғызстаннан 20 апаны ертіп келген. Оның айтуынша, мұндай кездесулер екі елдің қолөнершілеріне тәжірибе алмасып қана қоймай, бұрыннан келе жатқан шығармашылық байланыстарын нығайтуға мүмкіндік береді. «Әсіресе әжелеріміздің өнерін жастарға көрсету маңызды. Дәстүр жалғасын таппаса, уақыт өте келе ұмытылуы мүмкін. Сондықтан осындай фестивальдарға қуана қатысамыз. Қазақ шеберлерімен бірге жұмыс істеп, тәжірибе алмасу біз үшін үлкен мәртебе», – деді Венера Пирматова.

Фестивальда қолөнерге өмірін арнаған аға буын өкілдері де, шығармашылық ізденіске ден қойған жастар да белсенділік танытты. «Ғасыр әжелер», «Іскер аналар», «Нұсқа айымдары» топтары мен «Бейісбековтер отбасы» өз өнерлерін көрсетті. Олардың жұмыстары ұлттық мұраның жеке шеберлердің ғана емес, тұтас отбасылар мен қауымдастықтардың еңбегі арқылы сақталып келе жатқанын аңғартты. Сонымен қатар «Балалар көркемсурет» мектебінің ұстаздары мен шәкірттері киізбен жұмыс істеудің заманауи тәсілдерін таныстырды. Бұл бағыттағы жұмыстар дәстүрлі материалдың қазіргі шығармашылық кеңістікте де қолдануға жарамды екенін көрсетті. Ұлттық өнерді тек бұрынғы үлгілерді қайталау арқылы емес, оның мүмкіндіктерін жана ізденістермен ұштастыру арқылы дамытуға болатыны байқалды.

ҰЛТТЫҚ МЕРЕКЕГЕ ОРАЙ ЖЕҢІЛДІК ЖАСАЛАДЫ

Республика күні қарсаңында елімізде мерекелік жеңілдіктер науқаны өтеді. 17 қазаннан Астана, Алматы, Шымкент қалаларында, басқа да өңірлерде Republic Day және Bereke Fest республикалық акциялары басталып, тауарлар тұтынушыларға төмен бағамен ұсынылады. Кейбір өнімдерді 10%-дан 50%-ға дейінгі жеңілдіктермен сатып алуға болады.

Мерекелік ұсыныстардың ең қарқынды кезені 21-27 қазан аралығында болмақ. Акциялық бағдарламалар, арнайы баға мен мерекелік жеңілдіктердің басым бөлігі дәл осы күндері өтеді. Азық-түлік пен басқа да тауарларды тиімді бағамен сатып алу мүмкіндігі тұмақ.

Аукымды сатылымдар еліміздің үш мегаполисі мен басқа да өңірлерінің танымал сауда орталықтарында өтеді. Мәселен, Астанада Republic Day акциясына MEGA Silk Way, Хан Шатыр, Алматыда - MEGA Alma-Ata, MEGA Park және Forum Алматы, Шымкентте – Mega Planet пен Shymkent Plaza сауда орталықтары қатысады. Ал Bereke Fest аясындағы арнайы ұсыныстар Magnum, SMALL, Астықжан және GraMad сауда желілерінің дүкендерінде қолжетімді.

Аталмыш акциялар ұлттық мерекеге орай өткізіліп, халыққа қажетті тауарларды қолжетімді етіп, тұтынушылық сұранысты қолдауға әрі ішкі саудаға қосымша серпін беруге бағытталған.

AIQYN

Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС

Директор –
Талғат ЕШЕНҰЛЫ

Бас редактор –
Амангелді ҚҰРМЕТ

Гүлзина БЕКТАС –
Бас редактордың
бірінші орынбасары

Мадияр ТӨЛЕУ –
Шығарушы редактор

Елдар ҚАБА –
Секретариат меңгерушісі

АЙМАҚТАҒЫ ТІЛШІЛЕР:
Абаан АЛПЫСБАЙҰЛЫ –
Ақмола облысы
Алтынай БАУЫРЖАНҚЫЗЫ –
Алматы қаласы
Саятхан САТЫЛҒАН –
Жамбыл облысы
Әдебиет БЕЛГІБАЙҰЛЫ –
Қарағанды облысы
Назгүл НАЗАРБЕК –
Шымкент қаласы
Ерболат ЖАЛҒАСБЕК –
Қызылорда облысы
Баған ЖАНҰЗАҚ –
Атырау облысы
Эльмира ЖҰРСИҢБЕКҚЫЗЫ –
Абай облысы

**«АЙҚЫН» ГАЗЕТІНІҢ
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ:**

Кәсіпорындар,
мекемелер үшін – 15102
Зейнеткерлер,
соғыс ардагерлері үшін – 55102
Жеке жазылушылар үшін – 65102

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:
8(707) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31
reklam.aikyn@gmail.com

ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ:
8(771) 804-61-32
podpiska.alt@gmail.com

Газет аптасына 3 рет шығады

Газет «Айқынның»
компьютер орталығында беттелді

ЖАЛПЫ ТАРАЛЫМЫ: 40 000

Тапсырыс №4804
Астана қ. «Медиа-холдинг «ERNUR» ЖШС
Сілеті көшесі 30,
тел.: 8(7172) 99-77-77
Алматы қаласы, «Алматы-Болашақ» АҚ
Мұқанов көшесі, 223 Б
Шымкент қ. «ERNUR-print» ЖШС,
Әлімқұлов көшесі 22,
тел.: 8(7252) 53-06-66, 54-07-47 ішкі 114,